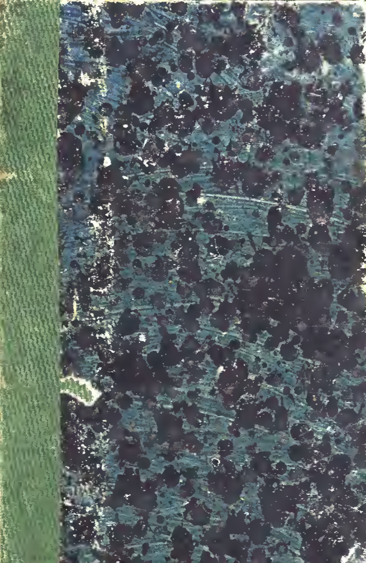

BREVE DIRECTORIUM AD CONFESSARII AC CONfitentis munus recte obeundum, concinnatum

PER M. IOANNEM POLANcum Theologum Societatis IESV.

Et ab eodem multis in locis recognitum.

DILINGAE
Excudebat SEBALDUS MAYER.
M. D. LXXVI.

AD LECTOREM.

INter cætera pietatis officia, in quibus Societas Iesu pro data sibi à diuina liberalitate gratiæ mensura, versari solet, illud sanè audiendarum confessionum, quod ad iuuandam hominũ salutem inprimis est necessarium, frequentissimè obire consueuit. Cùm igitur visum esset expedire, vt presbyteri huius Societatis diuersissimis orbis regionibus disiuncti, vnam eandemq; rationem in hoc ministerio gerendo sequerentur, quemadmodum vno atq; eodem spiritu ad promouendam hominum salutem ducuntur, datum fuit mihi negotium à R. P. nostro Præposito, vt quàm aptissimo ordine possem, in compendium ea redigi curarem, quæ partim lectione, partim obseruatione, crebrisq; tum meis tum aliorum experimentis vtilia esse & confessarijs & confitentibus compertissem. Nec verò quisquàm existimet, id nobis fuisse propositum, vt Summam casuum conscientiæ conficeremus, quin potius ad huiusmodi doctrinam ex alijs Doctoribus petendam hortamur: Sed id agebamus hoc breui compendio, vt circa modum in confessionibus procedendi, esset sacerdotibus nostræ Societatis vna proposita regula, ad quam præcipuè, quæ ad hanc functionem pertinent, dirigeremus: seruantes eam vnionem in illa exequenda, quam omnibus in rebus tenere propter Christi obsequium ante omnia expetimus. Verùm cùm plurimis exẽplaribus egeremus, quę manu exarari vix etiam longissimo tempore potuissent, statueramus Typographorum opera vti, &

& omnia quæ excuderentur volumina recipere, vt ea inter nostros dũtaxat distribueremus: ac ita quidẽ fecissemus, nisi Reuerẽdissimus Archint⁹ Summi Pontificis in alma Vrbe Vicarius (qui vnà cum Magistro Sacri palatij de libris qui Romæ imprimũtur censurã ferre solet) nos, cùm hunc tractatũ vidit, ad euulgandum illum, & cum alijs etiam extra Societatem communicandum fuisset hortatus. Qui sperare se aiebat multos & confessarios & confitentes fructum non mediocrem ex illo esse capturos. Nos verò, qui labores omnes nostros, ac nos ipsos publicæ animarum vtilitati ad DEI gloriam consecrauimus, vt aspernari non debuimus iudicium huius sapientissimi præsulis, ita hac in parte eius sãcto desiderio repugnare nullo modo ausi sumus. Quare permisimus, vt libellus hic in lucem prodiret. Precamur autem inexhaustam Dei misericordiam, vt tam confessarios ipsos, quã pœnitentes per pœnitẽtiam veram à peccatis purgatos, ad fœlicissimum illud regnum, in quod nihil intrat coinquinatum, perducere dignetur.
Amen.

DE SVBSTANTIA, FINE & efficienti causa Sacramenti pœnitentiæ.

POEnitentia, & virtus est, & Sacramentum, iuxta doctorum sententiam. Virtus quidem est, qua dolemus, vt oportet, de peccatis preteritis cum proposito ea in futurum euitandi, quod breuiter Ambrosius, Pœnitentia est præterita mala plangere, & plangenda iterum non committere. Vt autem est Pœnitentia Sacramentum, id est, ex Augustino, & sancto Thoma, sacræ rei signum, puta remissionis peccatorum, duplices actus includit, nimirum peccatoris cor recessisse à peccato ostendentes, & Sacerdotis, opus Dei in remissione peccatorum significantes.

Sed rem magis explicando ex Concilio Florentino (cui consonat Tridentinum & Doctores) huius Sacramenti quasi materia, sunt Actus pœnitentis, qui in tres distinguuntur partes.

Prima est cordis contritio, qua pœnitens detestatur, & dolet de peccatis commissis, cum proposito amplius non peccandi.

Secunda est oris confessio, qua omnia pecata, quorum memoriam habet, Sacerdoti suo integrè confitetur.

Tertia est operis satisfactio, qua pro peccatis secundum arbitrium sacerdotis satisfacit, quæ qui

dem præcipuè fit per ieiunium, orationem, & eleemosynam.

Forma huius Sacramenti sunt verba absolutionis, quæ Sacerdos profert, cùm dicit: Ego te absoluo &c. omnia autem alia sunt ad solennitatem, quæ tamen non sunt prætermittenda.

Finis verò, res, & effectus huius Sacramenti, quantum ad eius vim, & institutionem spectat, est absolui à peccatis, & reconciliari DEO, in eius gratiam redeundo: vnde sequitur liberatio à pœnis Inferni, & in ijs, qui deuotè confitentur, pax & serenitas conscientiæ, cum magna spiritus consolatione, & augmento donorum Dei.

Causa efficiens, & primaria huius Sacramenti, licet Deus sit, Christi meritum intuens, tamen vt secundaria & instrumentalis, est minister huius Sacramenti, qui Sacerdos esse debet, habens autoritatem absoluendi ordinariam, vel ex delegatione superioris: & de hoc ministro dirigendo sermo nobis in præsentiarum futurus est. Sed vt in artificialibus artificis esse solet, & quæ ad suam personā spectant, curare, & artis materiam disponere, & in eādem dispositam formā inducere, & ad finem animo propositum, totum opus aptare: sic huius Sacramenti ministro (qui cōfessarius est) vt suo perfungatur officio, quatuor erunt curanda. Primum pertinet ad ipsius personā, vt apta sit ad hoc munus obeundum. Secundum ad Sacramenti materiam, scilicet actus confitentis, vt is à confessario adiutus circa contritionem, confessionē, & satisfactionem suum officium faciat. Tertium

ad formam huius Sacramenti, vt rectè, atque ordine absolutio impendatur. Quartum ad finem, vt scilicet pœnitens non solùm per peccatorum veniam, DEO reconcilietur, verumetiam emendationem vitæ, pacem, & consolationem spiritualem referat, & ad gratiæ profectum se disponat: & de his quatuor totidem capitibus agendum erit.

CAPVT PRIMVM.

DE CONFESSARII CVra circa personam suam, ac primò de scientia.

Vod ad confessarij personam attinet, vt rectè & securè suo fungatur officio, quinq; (vt ferè omnes consentiunt) ei necessaria sunt, scilicet, scientia, potestas, bonitas, prudentia, secretum. Ex quibus tamen, quædam ad ipsam Sacramenti huius administrationem sunt necessaria, quædam vt inculpatè ab ipso confessario administretur, quædam vt decorè, & cum fructu magno animarum administretur.

Ac primo quidem loco scientia necessaria est eatenus, vt à non peccatis, peccata, & mortalia in cõmuni vel ex genere, à venialibus discernat. Ex genere sunt mortalia, quæ contra charitatem Dei & proximi admittuntur: quod intelligetur videndo, an sint contra præcepta Dei vel Ecclesię, contra votum, vel conscientiam, quod accidit ijs, qui id quod reputant mortale (fortè non verè) nihilominus faciunt. Sciat etiam oportet generaliter, quæ mala esse satis apparet: vt septem peccata capitalia & species eorum, quæ statim annexum malũ ostẽdunt ex seipsis. Caueat autẽ facilè p̃nunciare, aliquid esse mortale, quod certò nesciat: in dubijs, inclinet potius ad securiorẽ partẽ, in difficilioribus nouerit dubitare, vt quod per se

non poteſt, alios conſulendo reſoluat. Interim ſi res fuerit talis, vt niſi de ea conſtiterit, dari nequeat abſolutio, differenda erit decenter, admonito, vt redeat, pœnitente.

Debet etiam ſcire circumſtantias peccatorum, præcipuè eas, qui mutant ſpeciem actus, & ex quibus poteſt reddi peccatum mortale: ſi tenetur pœnitens ad reſtitutionem, ſi vult perſeuerare in peccato, ſi incidit in caſus reſeruatos: ſi eſt in excommunicatione. Et precipuè eas excommunicationes ſcire debet, à quibus ipſe non poteſt abſoluere. De alijs vinculis ſuſpenſionis, & interdicti, & de nota irregularitatis, licet non ſit perinde neceſſaria, aliquatenus certè curanda eſt cognitio. Sciat etiam in quibus caſibus ſit iteranda confeſsio.

Primò, ſcilicet, cùm in pœnitente deficit propoſitum abſtinendi à peccato.

Secundò, cum ex intentione aliquod peccatum malè omiſſum eſt in confeſsione.

Tertiò, cum confeſſarium non habuiſſe poteſtatem abſoluendi conſtat, quod accideret, ſi non eſſe ſacerdotem, vel non habuiſſe iuriſdictionem, vel certè non eius vſum, propter excommunicationem publicatam, vel ſuſpenſionem conſtaret. Quartò, cùm conſtat mentis compotem non fuiſſe confeſſarium, vel noluiſſe abſoluere. Quintò, ſi omnino ignorans fuit ſacerdos, adeò vt qua forma ad abſoluendum vti deberet, neſciret, vel ſermonem pœnitentis non intellexit. Sextò, ſi pœnitens impedimentum habuit, vt excommunicationis,

tionis, eius conſcius. Multi addunt Septimum, id eſt, ob pœnitentiam ex contemptu, vel nimia negligentia omiſſam, cuius pœnitẽs oblitus eſt. Propter hoc tamen vltimum iterare potius ſecuritatis, quàm neceſsitatis eſt.

Scire etiam tenetur, quouſque ſe extendat poteſtas ei conceſſa. Qui autem non ex obedientia, ſed ex ſua voluntate ſe offert ad audiendas confeſsiones, vbi alij præſertim idonei non deſunt, inſtructior ſcientia eſſe debet.

Qui autem dubitat, an ſit idoneus, ſi ei imponitur à ſuperiore, intrepidè obediat.

De poteſtate confeſſarij.

PRæter ſcientiam, cõfeſſario neceſſaria eſt triplex poteſtas: prima ordinis, vt ſit Sacerdos: ſecunda iuriſdictionis, ordinaria vel delegata, vt ſcilicet facultas ab eo, qui poteſt, ei concedatur. Qui enim à reſeruatis ſibi peccatis abſolueret, ſcienter, vel ignorantia iuris craſſa grauiter peccaret, & cui hoc accideret, deberet obtenta facultate abſoluendi, & vocato pœnitente (ſi fieri commodè poſſet) quaſi volens de alijs interrogare, & certior fieri, cum eiuſdem conſenſu, vel eodem ad cõfeſsionem inducto eum iterum abſoluere: ſi non poteſt cum eo loqui, vel ſine ſcandalo monere, Chriſto cõmittat. Religioſus, qui ab excõmunicatione à iure, vel quicunq; ab excõmunicatione in Bulla cœnæ reſeruata, ſine poteſtate abſoluere pſumeret, excommunicationem incurreret. In articulo tamen mortis naturalis vel illatæ, vt in his, qui morti adiudicati ſunt, de omnibus ex-

communicationibus, & peccatis poteſt quiuis Sacerdos abſoluere. Tertia poteſtas eſt quo ad vſum, ne ſcilicet ſit excommunicatus, ſuſpenſus vel irregularis. De excommunicatione autem, ſuſpenſione, & irregularitate, ac etiam interdicto alibi plura.

De bonitate Confeſſarij.

EST etiam neceſſaria confeſſario bonitas. Qui enim in peccato mortali audiret confeſsiones, mortaliter peccaret. Vice verſa, quò ipſe melior, & in omnibus virtutibus, præcipuè in charitate fraterna, & zelo animarum eminentior fuerit, eò aptius erit inſtrumentum diuinę bonitatis, vt per ipſum dignetur pœnitentē melius diſponere, & eidem plenius ſacramenti effectum cum gratiæ, ac virtutum incremento præſtare. Ad bonitatē pertinet, vt ſit cōpoſitus exteriꝰ & interius, qui confeſsiones audit. Exterius quidem, vt nihil videatur in vultu & geſtibus, vel motibus corporis, vel etiam in veſtitu, nec in voce audiatur, quod non deceat virum maturum, & qui meminit ſe locum Dei tenere. Interius verò vt cōſiderando cuius vices gerat, tanquam in eius oculis cum reuerentia & timore ſancto hoc officium peragat, & humiliter de ſe ſentiens, in corde ſuo confitentes ſibi præferat, ac ſe meliores exiſtimet.

De prudentia Confeſſarij.

PRæterea prudētem eſſe oportet, tum erga pœnitentem, in eius vulneribus medici more perſcrutandis, ac medicina adhibēda (de quo inferius)

rius) tum erga seipsum, cautè agendo in ijs interrogādis, quę possent in tentationem adducere incautos: verbis etiam honestis vtatur, & vti doceat. Satis enim est intelligi id quod dicitur. Quòd attinet ad aspectum, excludendus est vtrinque, vt nec qui confitetur faciem confessarij, nec confessarius videat confitentis, præcipuè si mulieres sunt: imò ad latus sunt constituendi, & si nihil fuerit intermedium quod aspectum prohibeat, aurem eisdem præbendo, certè manu ab eodem latere maxillę apposita, faciei aspectus excludi poterit. Mulieres verò non nisi in publico audire, & breuiter quantū fieri potest, & res patitur, eas expedire conuenit. Frequenter confitentibus certum tempus constitui debet, extra quod nō audiantur: & cum eisdem potius seueri, quàm blandi sint cōfessarij, nec longis prædicationibus vtantur. Et quamuis est prudentiæ resolutionem eorum, de quibus dubitat confessarius differre, donec rē melius expenderit: tamen eos qui parati sunt facere quod debent, interdum posset absoluere. Si casus occurreret, de quo constat, quod variè sentiunt doctores insignes, alij scilicet quòd sit peccatum mortale, alij contrà, & pœnitens adhæret alicuius eorum opinioni periculosiori, tutior quidē via ei suadenda, & periculi terror incutiendus est: sed nō potest ei negari absolutio, ab eo qui ordinari⁹ est: qui tñ non est ordinarius, si sentit esse mortale, sequi potest suū iudiciū, & nō absoluere: videat ergo quid expediat. Quod si non innitatur

rationi

rationi validæ, nec claro auctori pœnitens, & dubium sit an peccatum hoc sit vel illud, omnino debet abstinere velle. Si non de peccato agitur, sed an hoc faciendum nec ne, puta pœna subeunda, vel restitutio facienda &c. benignior in dubijs pars eligenda, iuxta illud cap. de transact. in his super quibus ius non inuenitur expressum procedas æquitate seruata, semper in humaniorem partem declinando, secundum quod personas, loca, & tempora videris postulare. Est etiam prudentiæ, cum omnes audiri nequeant, eos libentius & prius audire, qui magis indigent, vt sunt qui rarius cõfitentur, & quorum spiritualis profectus redundat ad maiorem DEI gloriam, & commune bonum.

De secreto vel sigillo Confessarij.

DEmum confessarius debet tam arctè secretum seruare, vt nullo præcepto, etiam Sũmi Pontificis, manifestet, quæ in confessione audiuit, & potest dicere, & iurare se nescire, quia nescit vt homini subiectus, licet magnum aliquod malum immineat, non reuelando: cui tamẽ malo prouidere par est, quo ad eius fieri potest, non prodendo confitentem vllo modo, nec odiosam faciendo confessionem. De licentia tamen confitentis, & citra scandalum, possunt reuelari audita, sed nõ debent, nisi prodesse possint. Qui interrogatus an absoluerit aliquem, dicit se non absoluisse, quia ex multis causis hoc potuit accidere, non est quidẽ ille semper damnandus vt reuelator, sed male di-

ceret:

ceret; potius dictum oportuit, se fecisse quod debuit, imò si ex consultatione confessarij, vel etiam peccati proprij cōfeśsione, posset innotescere peccatum alicuius in cōfeśsione auditum (quod rarò admodum posset accidere) potius differri debet: fortior enim est tunc obligatio sigilli, quàm confeśsionis faciendæ. Caueat etiam, ne propter vllū peccati genus, minus benignā faciem, quàm prius, ostendat pœnitenti. Et hæc de persona confessarij dicta sint.

CAPVT SECVNDVM
de cura vel industria confessarij circa actus pœnitentis.

SEcunda confessarij cura esse debet, circa pœnitentē iuuandum ad actꝰ suos, scilicet, cōtritionis, confeśsionis, & satisfactionis rectè peragendos. His autem qui rarius, & non bene confitentur, confessarij charitas industria, & diligentia est magis necessaria: vt quo ad eius fieri poßit, pœnitentium defectus supplendo, eos ad huius Sacramenti finem consequendum disponat. Quia verò cum huiusmodi, hæc cura secunda confessarij, de qua agimus, magis exercetur, his accommodato sermone, de ea plenius agetur.

De his quæ præmittuntur confeśsioni.

PRimùm, sacerdoti paranti se ad audiendas confeśsiones, renouandum est desiderium

salutis

salutis animarum, et diuini honoris, per orationē: qua (licet breuiter) petet à Deo gratiam pœnitentibus, vt ad ipsum verè per cōfessionem redeant, ac Sacramenti finem consequantur: & sibi, vt suo munere rectè fungatur: & ne confessarij negligentia impediat vim & efficaciam sanguinis Christi & diuinæ liberalitatis influxum in pœnitentes, quin potius vt suppleat summa bonitas ipsius & potentia, vilis instrumenti defectus. In ipso etiam confessionis decursu, exerceri modo eodem charitas potest, & pœnitens semper vt imago Dei, reparata Christi sanguine, & eo perfusa, oculis mentis obijciatur.

Suscepto pœnitente (quē subditum sibi confessarius cognoscat oportet) curandū est, vt decenter se habeat, vtroq; genu flexo, & capite nudo (si potest) facie verò non ad sacerdotem, vt dictum est, sed ad latus versa. Et si sua sponte nō faceret, blandè monendus esset, vt meminerit, se nō coram homine peccatore, sed coram Deo altissimo constitutū esse, vt agnoscēdo offensas humiliter veniam postulet. Proinde iuxta sanctam confitentium cōsuetudinem, genu flectat, & caput aperiat. Doceat prærerea (si tam rudis est pœnitens, vt id per se facere nesciat) signo crucis se munire: In nomine Patris, & Filij, & Spiritussancti: & confessionem generalem, vsq; ad illa verba: Mea maxima culpa, simul cum eo dicat.

Si nescit statum confitentis, & conditionem & officium, petat breuiter, vt cōuenienter ex proprijs cum eo procedat. Refert enim intelligere si coniu-

iugatus

gatus, si in sacris, si beneficium Ecclesiasticum habens, si literatus, & huiusmodi.

Petat de tempore, à quo non est confessus, nec communicauit. Ad quod omnes qui attingunt discretionis ætatem & eam sufficienter videntur cõsecuti, tenẽtur certè semel in anno, & quidẽ circa festũ Resurrectionis, quod ad cõmunionem attinet.

Interroget (si hominem in hac parte non nouit) an fecerit pœnitentiam iniunctam, & an conscientiæ suæ satisfecerit omnia dicendo quæ memoriæ occurrerunt peccata, in præteritis confessionibus, vt videatur, an iteranda sit cõfessio. Quod si videretur iteranda, hortetur eum, vt se paret, & tempus sumat ad omnia confitenda: vel si de morte timeatur, aut non apparet facturus, si inde recesserit; hortetur, vt tunc dicat omnia, etiam quæ in alijs cõfessionibus dixit (postquã omisit aliquid scienter) quantum recordari poterit, quia illæ omnes in quibus scienter aliquid omittebat inutiles fuerunt, & suppleat confessarius suis interrogationibus si quid omissum ei videbitur.

Petat an discusserit conscientiam suam ad hanc confessionẽ instituendã: si dicat se non discussisse, & verisimile sit quod pòst redibit paratior, dimittendus esset, vt se discutiat, præfixo tempore quo redeat. Si mors vel Phrenesis immineret, vel nõ sit verisimile quod redibit semel dimissus, vel si dicat aliquo modo se discussisse suam conscientiam (presertim si sit vald erudis) monendus est, vt in posterum diligentius se præparet, & vt quod recordatur, syncere dicat, cum omni ea humilitate & displicentia peccatorum, qua potest, vt

qui ab offensa Maiestate Dei, veniam per confessionẽ sit impetraturus, & supplere nitatur cõfessarij suis interrogationib9 defectũ plene discussiõis.

Petat an incurrerit excommunicationem, & ab ea si incurrit, absoluat, si quidem potest: vel si nõ potest, remittat ad superiorẽ, vel ipse obtinere ab eo facultatẽ absoluendi curet. Præstat tamen si remittendus est, de alijs, quæ reseruata esse possunt, prius interrogare, vt simul ad omnia facultas obtineatur: sic etiam (si tempus abundè non suppetat) interrogari in initio expedit pœnitentẽ de his, quæ impediunt ne posit absolui: vt, an sit in aliquo peccato, quod nõ sit paratus relinquere, qualis est vsura, concubinatus, odia, vel alia huiusmodi, & de clericis, an habeant incompatibilia, & cũ qua conscientia & titulo; & quando non habent tonsuram, & habitum tolerabilem, dimittendi sunt, donec ferant, nisi excusationem habeant legitimam, quæ rarò admodum haberi solet. Et hec commodè præmittuntur, quia adhibita persuasione si parati non sunt à peccato recedere, tempus conteritur cum his, quod cum alijs vtilius expenderetur: si tamen occupationes nõ vrgerent, pium esset hos audire, si fortè misereretur Deus, eorum cor mutando in confessionis decursu. Licet tamen dimitantur, non progrediendo in confessione, cõsilio bono iuuandi sunt, vt per bona opera se disponant ad gratiam accipiendam, & peccata euitent, &c. His ergo premissis vt oportere iudicabit, cõfessarius dicat pœnitẽti, vt quę cogitauit, & in memoria habet dicat, & quamuis ille malit interrogari,

rogari, nihilominus exhortandus est, vt dicat prius quod meminit: iuuat enim id, licet inordinatè & imperfectè faciat.

De interrogatione, qua suppletur discussio insufficiens pœnitentis.

Quàm diu dixerit quisque quod meminit, eum attentè audire oportet, & sine interruptione, nisi fortè videretur monendus obiter (si erraret in eo) ne nominet personam aliquam, vel ne dicat superflua, & ad rem non pertinentia, vel quid huiusmodi, quod non impediat cursum confitentis, sed potius dirigat. Postquam verò dixit, quod per se dicere potuit, si non videtur oĩa, quę necessariò dicta oportuit, dixisse, tenetur interrogare confessarius.

Proposita ergo benignè spe misericordiæ, curet sacerdos pœnitentem animare, vt verè, integrè, ac liberè respondeat ad interrogata, (quod cum pueris & mulieribus magis est necessarium) ne quid propter verecundiam taceant, sed nec dicant amplius quàm sciunt, imò certa pro certis, dubia pro dubijs, prout ipsi meminerunt, dicant.

Tunc demum discurrat interrogando per præcepta, &c. (prout in interrogatorio patebit) et quidem diligenter, & prudenter vbi opus est: vt quæ peccator ignorat, vel præ verecundia, vel negligẽtia tacet, eliciat. Et ordinatè procedere expedit, cũ vacat pœnitenti: alioqui si mors, vel phrenesis (vt dictum est) vel linguæ impedimentum timeretur, summus ordo est, non seruare ordinem aliũ quàm

quem diſcretio dictauerit: ſed ferè de grauioribus, & quibus pœnitens videtur magis indigere, prius interrogari conuenit. Et quamuis de circumſtantijs mutantibus ſpeciem peccati, vel multum aggrauantibus, quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando, interrogare oporteat, duo tamen in omnibus peccatis, precipuè in venereis ſunt cauenda. Alterum: ne ita explicitè interroget, quę communiter non ſunt nota, vt doceat pœnitentẽ, quæ neſcit. Ideò à longè procedere oportet, & gradatim à communioribus deſcendere: quę ſi non agnoſcit pœnitens, non eſt, quod de ſpeciebus interroget. Vt qui de contactu aliquo inhoneſto interrogatus negat, non de hoc & illo modo, vel ſpecie contactus debet interrogari. Alterum eſt, ne cõfeſſor parum ſobriè inueſtigans circumſtãtias non neceſſarias (tales ſunt quæ non mutant ſpeciem peccati, vel in infinitum aggrauant) ſibi, & pœnitenti, tentationem excitet. Habita ergo ſpecie peccati, in talibus progredi non expedit ad alias circumſtantias, dicant ipſi ſi volunt.

De numero peccatorum oportet quidem interrogare, ſed videndum, ne ſubtiliter computando faſtidium generetur pœnitenti, ſatis enim eſt, vt plus minus ſecundum exiſtimationem ſuam dicat quiſque quoties peccauit.

Plus & minus, & alio atque alio modo, interrogare oportet pro qualitate perſonæ, & quemque de his, quæ magis propria ſunt ei, animaduerſo ſtatu & officio, et ijs, quæ ex dictis ab ipſo elici poſſunt. Et quamuis non debet eſſe moleſtus, cum ali-

qua dicta sunt, in eisdem interrogandis: si tamen quid non bene expressum, magis declarari oportet, interroget, sed ita vt intelligat pœnitens non idipsum quod dixit, sed aliquid aliud peti, quod non dixit.

Vt magis innotescat, & melius iuuari possit pœnitentis conscientia, interrogare etiam oportet, nũ præueniat tentationes, aditum eis præbendo, an resistat: tum de bonis inspirationibus, num excludat, an eis obediat & etiam bona (sicuti & mala) expedit intelligi à confessario, vt ad ea conseruanda, & augenda iuuet.

Demum interrogentur, an aliquid aliud habeant, quod grauet cõscientiam, &c. Et vt addant in fine clausulam generalem, id est, De cunctis alijs vitijs & peccatis, &c. dico meam culpam, & precor &c. vsque ad finem confessionis generalis.

De pœnitente iuuando ad contritionem habendam.

DVm aliquis per se dicit peccata, vel interrogatus, (præsertim si huiusmodi est, vt propter verecundiam, vel timorem aliquid possit reticere) non debent aggrauari peccata, nec reprehensionibus deterrendus est pœnitens, sed potius cõpassione & benignitate ostensa, animãdus, vt cũ fiducia omnia & syncere dicat. At dictis iam omnibus peccatis, si parum de eis dolere videtur, det operã Sacerdos, vt peccator eorum grauitatem sentiat, in genere ostẽdendo, quã graue sit peccatũ

mortale, ex Dei iudicijs in Luciferum, & primos parentes ob vnum peccatum: & ex punitione debita cuilibet peccato mortali, quo perditur gratia Dei, et regnũ æternę beatitudinis, quo filij Dei efficiuntur serui Dæmonis, & ad nunquam finiendos inferni cruciatus damnantur, si in eo fine pœnitentia decedant. Ostendetur etiam vulneris grauitas, ex remedij difficultate: quia ex sanguine Christi filij Dei, & tormentis, & demum ex morte acerbissima, medicina ad id sanandum confici debuit. Si qui ad amorem sunt faciliores, ex hoc vltimo, ex beneficijs, & bonitate Dei, & sua ingratitudine, magis compungi poterunt. Deinde descendendo ad aliqua grauiora, ex his quæ dicta sunt, & ad ea ad quæ magis videntur pœnitentes propensi, exaggeranda & aggrauanda sunt, vt magis ea detestentur, terrorem etiam vindictæ Dei, nisi abstineant, incutere aliquando conuenit. Moneantur certè, quòd dolor de peccatis mortalibus, super omnes dolores internos esse debet, & vt doleant quòd nõ habent veram illam cõtritionem, quam deberent.

Reprehensio etiam cum ingenijs agrestioribus durior, ne contemnant, est adhibenda. Sapientiores, & in dignitate eminentiores, blandè & cũ dexteritate sunt reprehendendi.

Quantum autem sit opus his vti, discretio, & præcipuè vnctio superna docebit, sed vtcunque, curet confessarius ex zelo gloriæ Dei, & salutis animarum, partem bonam pœnitentiæ ferre, vt sentiens qui cõfitetur, quàm ei aliena peccata ex charitatis affectu doleant, etiã ipse de proprijs doleat.

Demum

Demum petat (niſi ſatis appareret) an doleat de omnibus, & propoſitum habeat vitam omnem emendandi, & abſtinendi ab omnibus peccatis pro virili, & ſatisfaciendi ꝑ commiſsis, vt oportet. Si oſtendit ſe nõ paratũ ad relinquendum ſtatum peccati, vt concubinam, ſeu artem illicitam, vel ad ſatisfaciendum, vt in vſuris, & alijs, quæ reſtitutionem exigunt, diligenter quidem conetur, animam proximi ſui lucrifacere perſuadendo: ſed ſi omnino non poſsit, ne abſoluat: ſed hortetur (vt dictum eſt ſuperius) ad bona agenda, & mala vitanda, & quicquid poteſt ei prodeſſe, vt diſponat ſe ad gratiam Dei, & declaret quãto in periculo ſit, & quòd non eſt abſolutus.

Eos, qui propoſitum habent relinquendi peccata, conſolari oportet, propoſita ſpe veniæ, & quod Dei miſericordia, & Chriſti ſanguis effuſus ſupplebunt defectũ diſcuſsionis, & contritionis, & ſi qui alij acciderunt in cõfeſsione: dummodo ſincerè & integrè dixerit, quicquid in memoria habuit: qui autem eſſent deiecti nimis ſenſu peccatorum, vel ſcrupulis obnoxij, diligentius erigendi, exemplis diuinæ pietatis, & animandi, & pacificandi ſunt: & ſi opus eſt, recipiat ad ſe confeſſarius, quòd Deo reſpondebit pro ipſis: et peccata interdum extenuare (quantum licet) cum huiuſmodi neceſſe eſt.

Quomodo in ſatisfactione pœnitens iuuetur.

HIs tranſactis, ſi qua reſtitutione damni, rei, vel famę, vel bonorum animę opus eſt, ſignificetur pœnitenti: licet tamen dicat ſe velle

restituere, vel facere quod debet: si probabiliter timet confessatius non expleturum, insinuare potest, quòd commutationes vel compositiones prodesse possunt, & quamuis simpliciter absoluat, protestetur tamen quòd si non restituat, vel faciat quod debet, peribit ei fructus confessionis. Promissio verò specialis, vel iuramentum, ab huiusmodi, qui parum dispositi videntur, exigi non debet, nisi in casibus à iure ordinatis, de quibus infrà.

Postea iniungatur, ante absolutionem, sacramentalis satisfactio, vel pœnitentia. Et est videndum, ne in præiudicium tertij sit: vt si seruo peregrinatio, vel ieiunium magnum iniungeretur. Nec etiam pro occulto peccato, manifesta pœnitentia dari debet, ex qua in suspicionē illius veniri possit.

Quod attinet ad magnitudinem satisfactionis, præstat errare minorem æquo, quàm maiorem imponendo: licet re vera idem opus in sacramentali pœnitentia iniunctum, efficacius sit ad meritum, ob clauium virtutem, quàm si voluntariè fieret: imò ea non tam quantitati, aut qualitati criminis (cuius tamen est habenda ratio) quàm personæ debet congruere. Nam dispositis ad maiorem pœnitentiam admittendam, maior potest iniungi: infirmis, qui vel non admittunt, vel certè videntur non expleturi grauiorem pœnitentiam, eam imponat, quam executuri videbuntur. Concedat etiam posse redimere, vt ieiunia eleemosinis. Quædam etiam pœnitentis relinquat arbitrio, vt si dicat hoc facies, vel si malueris, illud. Demum potius leuem satisfactionem imponat, quàm recedere

dere sinat afflictum, vel desperatum pœnitentem, ob pœnitentiæ grauitatem. Quando tamen exigua iniungetur pœnitentia, indicari posset, quanto maiorem mererentur: siquidem septennis pro quouis mortali in vsu erat. 2.2, q 1. Si tamen timeretur nimia deiectio, vel diffidentia, non expedit hoc dicere; & charitatis erit, humaniori adhortatione suadere voluntariam satisfactionem, significando quòd in Purgatorio, aut in hoc mũdo, quod reliquum est pœnæ, luere oportebit. Vtcunque hoc sit, hortetur, vt in gratia Dei pœnitentiam absoluere curet.

Feratur autem intentio iniungentis pœnitentiam, vel satisfactionem, ad extirpationem vitiorum: vndè, contraria si admittantur, maximè conueniunt, vt eleemosyna contra auaritiam, ieiuniũ contra luxuriam, audire verbum Dei contra negligentiam in eo audiendo, oratio ad gratias impetrandas, vt septem Pater, & Aue, ad septem dona & virtutes, contra septem peccata; quinque ad reformationem quinque sensuum: tres ad reformationem trium potentiarum, vel vt bene se habeat ad Deum, proximum, & seipsum. Confert etiam pro pœnitentia aliquando imponere euitationem aliquarum occasionum peccati, & præcisionem causarum eius: vt allocutionem huius, ingressum in domum illius, &c. quædam etiam fortissima, & latissimè patentia ex remedijs, quale est octauo vel decimoquinto quoq; die confiteri (si quis admitteret libenter) loco satisfactionis vtiliter iniungeretur. Aduertendũ est etiã, quòd ijs maximè qui

recidere ſolent, iniungere pœnitentias expedit operum, quæ manent: vt eleemoſynæ. Sunt enim qui dubitant de non manentibus (qualis eſt oratio) an etiam poſt reſipiſcentiam valeant ijs, qui in mortali exoluerunt. Hactenus de ſecunda confeſſoris cura, quæ verſatur circa materiam huius Sacramenti, id eſt, actus pœnitentis, & maximè accommodato ſermone illis, qui auxilio indigent maiori, vt qui raro, & non bene confitentur.

Quomodo cum alijs, qui minori egent auxilio, ſe habeat confeſſarius.

AT ſunt aliqui qui ſæpius, & rectè cōfitentur, ac noti ſunt. His ſatis eſt audita eorū confeſſione, pœnitentiam iniungere: niſi remediū aliquod, ad aliquos defectus, aut conſolatio, aut exhortatio aliqua, vel inſtructio adhibenda videatur.

Alij ſunt, qui ſæpius quidem confitentur, ſed minus rectè, & hi ea in parte iuuandi ſunt, in qua non bene procedunt. Si enim conſcientiam ſuam non videntur bene diſcuſſiſſe, vel certè peccata nō exprimunt, interrogatione iuuādi ſunt iuxta breue interrogatorium, quod ſubdetur. Si dolor deeſſe, vel propoſitum firmum abſtinendi, vel ſatisfaciendi, vel alia ad confeſsionem neceſſaria videbuntur, ex ſuperius dictis, quę ad hæc inducūt, adhiberi poterunt, quæ diſcretio confeſſarij iuxta perſonę, & temporis circumſtantias adhibenda cenſuerit.

Qui rarius confitentur, ſed rectè ac diligenter ſe diſcuſſiſſe videntur, non eſt, quod interrogationibus

bus molestentur, nisi aliquid omisisse, aut obscurius dixisse, aut ad emendationē vitę, vel profectū spiritualem quid intelligi oportere videatur: tunc enim quod satis ad hoc fuerit, non amplius interrogare oportet. Sic etiam qui dolorem sufficientē, & propositum abstinendi à peccatis suis præ se tulerint, eaque confitendo satis aggrauauerint, non est quod multis confessarius ad dolorem excitet, & ad detestationem, & euitationem eorum exhortetur: sed potius his breuiter tactis, quasi approbando quod meritò ipse sentit de suis peccatis (quibusdam præcipuè grauioribus) veniæ spe confirmata, & si opus fuerit consolatione adhibita, ad consilia in futurum, & remedia se conferat. Quod si aliquo modo, sed non sufficienter detestari viderentur sua peccata, nec tam firmum propositum abstinendi, quàm par esset, ostenderent: ex his quæ inferius sequentur, habita ratione personarum iuuandi erũt. Iam sequitur de absolutione, quę huius Sacramenti forma est. quia tamen in ordine executionis, pręcedunt quæ ad finem Sacramenti conferunt, de his prius dicetur.

CAPVT TERTIVM
de fine huius Sacramenti.

Riplex huius Sacramenti fructus est. Primus, reconciliari Deo per gratiam, qua remittuntur peccata, huic cōiungitur pax & consolatio spiritualis. Alter, vitæ emendatio in futurum. Tertius, augmentum gratiæ & virtutum. Primum

(qui huius Sacramenti proprius effectus & finis est) assequitur pœnitens per actus iam dictos, contritionis, confessionis, & satisfactionis, adhibita absolutione, quæ per virtutem sanguinis Christi, ipsorum complet imperfectionem. Ad secundum & tertium disponitur, & iuuatur plurimum per confessarij consilia, instructionem & exhortationem: quæ tamen accommodari debent ad captum confitentis.

Quomodo iuuetur pœnitens à confessario ad emendationem vitæ.

AD emendationem ergo vitæ, curet pœnitentem armari contra defectus suos, firma voluntate, & sæpè renouata, non offendendi Deum, ac ei verè seruiendi, & promptitudine occurrendi prauis cogitationibus, vndè reliqua mala oriuntur. Quod fiet, reprehendendo seipsum, Deũ præsentem recordando, recurrendo ad Angelum custodem, ad sanctos, & præcipuè ad Christum crucifixum, & matrem circa crucem (in quibus videbit, quàm teneatur resistere peccatis illis, quæ sic in seipso punit Christus) dicendo aliquem opportunum versiculum, aut verbum: vt, Deus in adiutorium meum intende: Cor mundum crea in me Deus: Iesus, Maria &c. Iuuat etiam memoria beneficiorum Dei, & pœnarum, quibus peccator fit obnoxius, & mortis, cuius aduentus hora tam est incerta: & iudicij Dei, qui testis & pars futurus est. Iuuat, si peccatũ aliquod accideret, statim pœnitere, & aliquam sibi pœnam propter id infligere, & suo tempore confiteri proponere: alioqui vnum pecca-

peccatū, suo pondere in aliud pessundaret. Iuuat eleemosina, bona societas, & euitatio prauæ. Tria precipuè ferè omnibus possent salubriter proponi.

Primum est, manè se totos offerre Deo cum memoria Iesu Christi oblati pro nobis in cruce, petendo gratiam, ne eo die nos labi sinat, præcipuè in ea peccata, ad quæ sumus procliuiores, dicendo Pater & Aue, & Credo, &c.

Secundum est, aliquantum temporis quietè se colligendo (quod noctu ante somnum opportunè fieri solet) examinare seipsum quotidie considerādo beneficia accepta à Deo, & mala reddita: petendo veniam, & proponendo emendationē, dicendo etiam Pater, & Aue, & Credo, Salue, & (si placet) psalmum, Qui habitat.

Tertium, crebrò confiteri sacramentaliter, quod multorum remediorum instar est, & alia pleraque complectitur. Ex his, quæ proponi debeant pœnitenti, discretio confessarij dictabit. Quedam autem quæ videntur magis opportuna, magis inculcanda sunt, vt in memoria retineantur. Et si promptitudo voluntatis ad consilium capiendum in aliquo cerneretur, sed obliuio timeretur, dici posset vt scriberet, vel rediret tempore magis vacuo, vt id dictatum acciperet.

Simplicioribꝰ, pauca & faciliora ad intelligendū, et exercēdū proponātur. Vt manè, ter dicere Pater et Aue, cōtra malas cogitationes, verba, et opera, & semel Symbolū Apostolorū. Quod si nesciūt, reprehendēdi sunt, et exhortādi, vt discant. Noctu totidē aut plura, gratias agendo de beneficijs, & petēdo veniam

veniam & cuſtodiam, propoſita emendatione. Et monendi ſunt, ne in corde conſentiant malis cogitationibus, & etiam vt crebro confiteantur.

Quia tamen ferè accidit, vt peccata multa vnā, vel certè paucas habeant radices, diligenter ex effectibus obſeruet eas confeſſarius, & ſecurim admoueat proprium remediorum (de quibus infra) & excitet maximè pœnitentem ad conflictum cum vno vel duobus defectibus (ex quibus ferè alij ducunt originem) per renouationem propoſiti, & examen particulare quotidianum ad eum applicatū, & alia remedia, quę magno & perſeueranti animo ſunt exercenda.

Contra recidiuum, narrat Gerſon Cancellarius, hoc remedio vſum fuiſſe doctorem quendam, vt ſcilicet, quinque ad tempus iniungeret habito cōſenſu. Primum, vt quandocunque accideret tale peccatum, ille cui accidit, teneretur ieiunare die ſequenti in pane & aqua. Secundum, vt certum numerum Pſalmorum diceret. Tertium, vt aliquid ſibi charum, vel certè pecuniam daret, iuxta facultatem. Quartum, vt teneretur intra triduum poſt peccatum confiteri. Imminentis enim huius pœnitentiæ timor, fragilem voluntatem iuuare poſſet, & à peccato retardare. Quintum erat, vt licet ſuccumbens tentationi, conſentiret peccato, aliquas orationes tamen prius diceret genibus flexis, ſi forte miſereretur Deus. Hec autē remedia nō tantū vt vtilia proponat Confeſſarius: ſed nitatur pœnitentibus perſuadere (cogere enim nec poteſt, nec expedit) Ille idem Doctor in grauibus, primo in

lapſu

lapſu, tolerabilem iniungebat pœnitentiam: ſed in memoriam habite gratiæ, aliquid leue, vt Pater & Aue, vel aliquid ſimile, quod quotidie diceret, iniungebat, ita vt poſſet reficere quouis die, quæ alio omiſiſſet.

A pueris etiam exigebat promiſsionem, non tamen iuramentũ nec votum, vt cauerent à quibuſdam, prohibens ſeriò ne alijs fierent prima occaſio peccati, & ne tranſirent in ſpeciem grauiorem, & ſuadens ne fugerent bonos confeſſarios, piam conuerſationem, & lectionem, &c.

Quomodo iuuetur pœnitens à Confeſſario ad gratiæ augmentum.

TErtius Sacramenti huius fructus ac finis, eſt augmentum gratiæ & virtutum: ad quod diſponit confeſſarius inſtruendo, & exhortando.

Primò, ad bonum vſum gratiæ acceptæ, tuendo ſollicitè omnimodam puritatem, inſiſtendo bonis operibus pro taléri accepti ratione, et ijs præcipuè, quæ charitate in Deum & proximum commendantur: gratum etiam ſe exhibendo bonorum omnium auctori, per memoriam beneficiorum, & gratiarum actionem, & laudem.

Secundò vt ſe idoneos, & quaſi vaſa capacia, ad nouam gratiam percipiendam conſtituant, Rectitudine intentionis, qua omnia bona, & perfectionem ipſam ſuam, non propter ſe tantùm optent, ſed ad proximorum auxilium, & Dei honorem referant: Latitudine deſiderij vehementis, continui,

vnici, insatiabilis, efficacis, ad vtendum medijs omnibus, quæ ad gratię incrementum disponunt: Profunditate humilitatis, semper quod sibi deest intuendo, sibi omnino diffidendo, & omnem amorem proprium abnegando.

Tertiò, vt ea instrumenta bene exerceant, quibus aquam gratiæ, intellectus & affectus noster haurire solet: talia sunt lectio, auditio verbi Dei, meditatio, oratio (maximè mentalis) & vsus Sacramentorum confessionis, & communionis.

Quartò, fontes ipsi, vnde haurire gratiam oportet, ostendendi sunt pœnitentibus, ac primò quidem, excitanda est eorum deuotio, ad angelos, & sanctos, precipuè ad matrem gratię Mariam: deinde exhortandi omnes sunt, ad quærendas et implorandas orationes seruorum Dei qui adhuc viuunt, & vt bonorum operum ipsorum participes fieri studeant.

Sed quia vberior est secundus fons Christi mediatoris, admonendi sunt, vt ab eo frequentissimè hauriant, ipsum intuendo vt virtutū exemplar, vt qui nobis promeruit, vt qui vult, & potest augere gratiam omnem, imò ad id inuitat, dicendo, perfecti estote, &c.

Vberrimus verò omnium est tertius fons, vnde ad alios aqua gratiæ deriuatur, scilicet, diuina opulentia, bonitas, amor, & cætera, quæ spem excitant in Deum.

Quia tamē (vt sæpè monere oportet) non omnes omnium capaces sunt, prudens cōfessarius videat, vt pro-

vt proportionata cuiusque dispositioni, vel captui proponat, ad gratiæ augmentum.

Et quidem modo prædicto in quouis statu fideles iuuari possunt. Iam licet dubium non sit, quin status consiliorum sit aptior ad gratiæ augmentū, quàm præceptorum (vnde dicitur status perfectionis) in ijs qui ad eum vocantur: non tamen expedit pœnitentes statim ad id stimulare, ne idoneos quidem: quia multi eò magis refugiunt, quò magis sibi persuaderi id sentiunt.

Securum est tamen huiusmodi homines ad perfectiora, & saluti viciniora (vt paulò ante dictum est) trahere: & cum dexteritate de inspirationibus Dei interrogare, circa perfectiorem statum vitæ assumendum: & si sentiunt in se aliquas, ne surdi sint ad vocationem Domini: si verò non, vt se paratos offerant Deo ad omnia, quæ ipsi gratissima futura sint: & si commodè fieri posset, ad exercitia spiritualia essent inducendi: vel prout essent dispositi ad optima quæque impellendi. Si tamen animaduertat Sacerdos confitentem sit dispositum, vt expedire iudicet, ad consiliorum viam eum inducere, occasionem elabi de manibus non sinat: vel ad colloquium extra confessionem inuitet. Et hæc de fine Sacramenti confessionis dicta sint. Iam de absolutione pauca & extremo tandem loco dicere oportebit.

CAPVT

CAPVT QVARTVM

de confessarij cura circa absolutionem.

IVxta Concilium Florentinum, forma absolutionis (vt dictum est) consistit in his verbis: Ego te absoluo, vel (quod idem est) te absoluo &c. Reliqua sunt de decentia, tam impositio manus super caput, quàm verba ante, & post absolutionem vsitata, sed omitti non debent.

In reconciliationibus breuibus satis est dicere: Dominus noster Iesus Christus te absoluat: & ego auctoritate ipsius, mihi licet indigno concessa, absoluo te, inprimis, ab omni vinculo excommunicationis, suspensionis & interdicti in quantum possum, & indiges: Deinde ego te absoluo ab omnibus peccatis tuis in nomine Patris, & filij, & spiritus sancti, Amen. De suspensione non est facienda mentio, cum pœnitens nullum ordinem habet.

In confessionibus plenioribus: postquam dixerit pœnitens, Ideo precor beatissimam Virginem Mariã, &c. & te patrẽ orare pro me, & peto absolutionem, & pœnitentiam: dictis quæ dicenda iudicauerit, & iniuncta pœnitentia, Sacerdos dicet: Misereatur tui omnipotens Deus, & dimissis peccatis tuis perducat te ad vitam æternam. Deinde manum super caput pœnitentis eleuans dicit: Dominus noster &c. vsque, Ego te absoluo &c. In nomine Patris, & Filij & Spiritus sancti, Amen. Deinde manum remouens subdit; Passio Domini

nostri

noſtri Ieſu Chriſti, & merita beatæ Mariæ ſemper virginis, et omnium Sanctorũ, quicquid boni feceris, & mali ſuſtinueris, ſit tibi in remiſsionem peccatorum, in augmentum gratiæ, & præmium vitæ æternæ, Amen.

Non eſt addenda vlla conditio de futuro in abſolutione, qualis eſſet, ſi reſtitueris, vel ſi pœnitentiam egeris, ego te abſoluo. Credere enim oportet pœnitenti, qui dicit ſe id velle, ſed poſſet dicere qui dubitat an dederit abſolutionem: ſi non es abſolutus, ego te abſoluo. Non enim bis eadem in confeſſione debet de eiſdem dari abſolutio, licet poſsit reiterari, quoties quis confitetur.

Præterea quàmuis non coſtet quod incurrerit, debet ad cautelam præmitti abſolutio excommunicationis, &c. abſolutioni peccatorum. Quod ſi etiam in irregularitatem quis incidit, aut incidiſſe dubitatur (ſuper qua confeſſarius habet auctoritatem diſpenſandi) ſic dicere, poteſt: Abſoluo te inprimis ab omni vinculo excommunicationis, ſuſpenſionis, & interdicti in quantum poſſum & indiges, & diſpenſo tecum ſuper irregularitate, ſi quam incurriſti, vel quam incurriſti, propter hoc & illud, & habilito te ad actus legitimos: deinde, Ego te abſoluo ab omnibus peccatis tuis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, Amen.

Illis qui ob ius tertij violatum, vel propter notoriam offenſam excommunicati ſunt, criminoſis etiam hominibus, vt incendiarijs, mutilantibus, manifeſtis raptoribus, vel violatoribus eccleſiarũ, manifeſtis vſurarijs, et ſacrilegis, nõ debet abſolutio

dari, nisi satisfaciant parti, vel dent cautionem pignoratitiam, vel fideiussoriam: hoc si præstare nequeant, iurent saltem, se cum primum possint satisfacturos. In magnis autem criminibus, qualia sunt eorum, qui excommunicantur ob offensam notoriam, & incendiariorum, etiam peti debet iuramentum de non committendis ijs propter quæ incurrunt excommunicationem, & de stando mādatis Ecclesiæ.

Si quis fuerit per iudicem excommunicatus, & denunciatus: remittendus est ad eum, vt absoluatur in foro exteriori, quamuis in foro conscientiæ possit absolui per aliquem habentem facultatem quæ nonnullis religionibus sunt concessæ, cum satisfactione vel contensu partis: quod si pars contradicat, qui paratus est facere, quod in ipso est, absolui potest in hoc foro conscientiæ.

Cùm necessitas extrema vrget, id est, cùm mortis ferè solet accidere: quiuis Sacerdos (si non habeat ipse vel pœnitens facilem recursum ad superiorem) ab omnibus peccatis, & censuris potest quemuis absoluere. sed si periculum euaserit pœnitens, præsentare se debet ei, qui superior est, propter censuras, non tamen iterare confessionem.

In excommunicationibus publicis, cùm solemnis danda est absolutio, seruari debent, quæ dicuntur. Mortui etiam absolui possunt ab excommunicatione quod valet, vt quis sepeliatur in loco sacro, & pro eo orationes fiant, &c. Et hæc de absolutione, quæ forma & complementum huius sacramenti, sufficiant,

IN APPENDICES DIRECTORII

PRAEFATIO.

Cum superius, de discußione pœnitentis, ac deinde, de vitæ emendatione iuuanda, ageretur: de interrogatorio, & de proprijs remedijs peccatorum, aliquid promissum est, quod iam præstare oportebit. Et quia inter ea, quæ ad satisfactionem pertinent, vel in primis restitutio necessaria est, quædam etiam de illa, vt memorię minus exercitatorum consulatur, adijciemus. Postremò de vinculis, vel censuris ecclesiasticis, excommunicationis, suspensionis, & interdicti, cessationis à diuinis, ac nota irregularitatis, quod confessario satis esse videbitur, breuiter perstringemus.

INTERROGATORIVM.

Duplex subditur interrogatorium: alterum est paulò fusius, ad eorum præcipuè confessiones accommodatū, qui opera confessarij magis egent, vt cognoscant, vel redigant in memoriam sua peccata. Et quia connexa sunt valde, quæ in octauo, nono, & decimo precepto præcipiuntur, cum ijs, quæ in quinto, sexto, & septimo, ad septem prima præcepta interrogatorium restringitur (ad quæ bona ex parte etiam reliqua peccata reducūtur) causa breuitatis, & ordinis: vt primo de cogita-

gitationibus, ſecundo de verbis, tertio de operibus, quarto de omiſsionibus interrogatio fiat circa præcepta. Quia tamen aliqua ex ſeptem peccatis capitalibus non videbantur tam facilè, ad ſeptem præcepta reduci, eorum tria ſeorſum tractantur. Quædam deinde, ad certos ſtatus hominum accōmodata, ſubduntur: non tamen omnia peccata, ſed quæ in confeſsionibus ferè locum habent, perſequimur.

Circa primum præceptum, Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies,

Circa cogitationes.

PRimò interroget de ijs, quæ circa fidem accidunt. Vbi peccat, qui non credit, vt infidelis, hæreticus, dubius in fide, qui curioſe ſcrutatur & diſputat de articulis fidei, tanquam qui velit ſolùm credere, quod ratione probatur: qui nō ſentit de Deo & de diuinis piè, vt debet. Deinde de ijs, quæ contra ſpem. Hic peccat qui deſperat de conſequenda beatitudine, vel medijs ad eam, ſcilicet de venia peccatorum, de emendatione vitæ, & virtute conſequenda, & exercenda in bonis operibus: & vice verſa, qui ſine pœnitentia veniam cōſequi præſumit, vel differt in ſenectutem, aut mortem emendationem. Demū de ijs quæ contra charitatem. Vbi peccat, qui nimium afficitur ad temporalia: qui timore mundano Deum offendere, vel non ei ſeruire ſtatuit: qui non recta intentione ſeruit Deo, ſed propter præmium, aut timorem aut laudem humanam, vt vltimum finem, ſine quo non

non ei seruiret: qui horrorem quendam habet, aut odium, ad diuina.

Circa verba.

Progrediendo ad verba, peccat qui negauit fidem verbo, aut signo, quamuis non mente: qui blasphemauit Deum, vel sanctos: aut cum iniuria, membra eorum indecenter nominauit: qui falsum aliquid inseruit in cultu Ecclesiastico, vel ei adiunxit turpes cantilenas, verbo vel organo: qui inuocauit Dæmones explicitè, vel implicitè, vel habuit pactum aut familiaritatem cum eis: qui murmurat contra Deum, quia non concedit, quæ vellet, vt sanitatem, &c. quasi non iustè, vel quasi crudeliter cum ipso agat.

Circa opera.

Qui adorauit aliud, quàm Deum, latria. Huc pertinet si ad Iudæorum, vel infidelium ceremonias rediit: si fecit incantationes, aut diuinationes superstitiose, per astra, somnia, auguria, vel sortes: si habet secum scriptas orationes superstitiosas, quod aduertitur ex characteribus, & obseruatione varia numerorum, temporum, & huiusmodi: qui Deum tentauit, miracula expetendo, cùm non sunt necessaria, neglecto præsidio secundarum causarum, quibus iuuari possit: qui malè, & ingratè vtitur donis Dei, Deum offendendo.

Circa omissiones.

Qui timore oblocutorum, &c. omittit debitum Dei cultum: qui non orat, nec alia facit, ad honorẽ

Dei necessaria: qui nescit necessaria ad salutem, & profectum: vt decem præcepta legis, quinque Ecclesiæ, Credo & Pater, &c.

Circa secundum, Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.

Circa verba.

PEccat, qui in iuramento assertorio, per Deū, Sanctos, fidem Dei, &c. scienter affirmat falsum vel dubitans an sit falsum certè nesciens esse verum, quod iurat: qui in promissorio iurat, non intendens seruare: qui iurauit facere, quod peccatum est; vel non facere, quod bonum: qui iurauit temerè, irreuerenter, per iocum, & demum sine causa: qui vouit rem illicitam, vel licitam, sed propter malum finem.

Circa omissiones.

Qui quod iurameto promisit, sua culpa non adimpleuit, qui non satisfecit voto, cui tenetur.

Circa tertium, Memento vt diem Sabbati sanctifices, sub quo ferè præcepta Ecclesiæ.

Circa opera.

PRæterquam quod omne peccatum, in festis commissum, grauius efficitur: contra hoc præceptum propriè peccat, si violauit festa, per opera seruilia, vel prohibita ab Ecclesia, vel id fieri mandauit: si sacramenta malè percepit, vel administrauit, scilicet in peccato mortali, vel in excommunic

municatione: si abusus est sacramentis, vel rebus sacramentalibus: si excommunicatus ingesit se Diuinis: si cum excommunicatis participauit extra casus concessos: si suspensus, aut irregularis, aut interdictus ingesit se prohibitis: si violauit Ecclesiam, vel cœmeterium, semine, vel sanguine: si immunitatem loci Ecclesiastici, per sacrilegium vel violentiam, aliquem inde extrahendo, vel prohibita ibi exercendo, & demum irreuerenter se habēdo: si fecit iniuriam reliquijs, vel imaginibus sanctorum, vel irreuerenter sese habuit ad res sacras: si percussit, aut vim intulit, vel vectigalia, & prohita exegit à personis ecclesiasticis.

Circa omissiones.

Si Sacrificium missæ sine rationabili causa omisit, vel irreuerenter audiuit, confabulando, aut aliquid non honestè agendo. Si non ieiunauit, cum teneretur, aut cibis vetitis vsus est: si decimas debitas non soluit: si sacramentum confirmationis neglexit pro se aut pro suis: si non est confessus debito tempore & modo, præcipuè si in ijs deficiat, propter quæ est iteranda confessio: si non communicauit, aut non bene, id est, in peccato mortali, vel non ieiunus: si neglexit ire ad predicationes: si non dixit officium ad quod tenebatur, vel vagabatur mente ex proposito, illud dicens, vel sic occupabat se, vt non posset attendere, vel non expresit integre dictiones.

Circa quartum, Honora patrem tuum &c.

Circa cogitationes.

PRimò qui parentum mortem aut superiorum optat, ob hæreditatem, vel quamuis aliã causam. qui nimio amore ad parentes afficitur qui impatiens est, & indignabundus, vel irreuerens cum eis.

Circa verba.

Qui duris vrbis eos offendunt præsentes, vel eis detrahunt absentibus.

Circa opera.

Qui eosdem parentes, & superiores, aut coniugem, aut liberos, aut famuliam malè tractauit: qui malè subditis imperat, & eos malè gubernat.

Circa omissiones.

Qui parentes non honorauit, vel eis non subuenit in necessitatibus: qui eorum consolationem negligunt viuentium, & mortuorum suffragia: vel non explent vltimam eorum, à quibus hæredes relinquuntur, voluntatem in testamentis expressam: similiter de iunctis sanguine, patria, ac beneuolis: qui prælatis, principibus, dominis temporalibus, & in dignitate cõstitutis, nõ præstant obseruantiã, & subiectionem quam debent: qui ex contemptu, vel in rebus maioris momenti non obediunt quibus debent: si statutis, & legibus, quibus subiacebat non obtemperauit, immò rebellis fuit. Hìc de ingratitudine, contemnendo, vel non agnoscendo, vel obliuiscendo beneficium, vel benefactorem, nõ habendo animum retribuendi, vel reddendo malum pro bono. Qui non tolerauit infirmitatem proximorum. Hic & de inhumanitate in pauperes, &

tes, si habens superflua ad decentiam status, non subleuauit eorum inopiam, vel constitutis in extrema necessitate non subuenit, si superflua ad necessitatem naturæ, licet non ad decentiam status, ei suppetebant.

Circa quintum præceptum, Non occides, sub quo octauum, quibus nocumentum in personam & famam proximi prohibetur.

Circa cogitationes.

INterroget primò de odio, quo mortem, vulnera infamiam, &c. aliorum desiderauit: deinde de ira & impatientia, qua mouetur erga alios, optando vindictam, &c. de inuidia, qua gaudet de malo alterius, dolet de bono, ægrè fert aliorũ laudem: de voluntate mala quacunque ex causa, qua deliberatè aliorum malum, in anima, corpore vel honore voluit, &c. de iudicio temerario quo damnat facta vel dicta, vel animum alterius, & de suspicionibus sine ratione, & de interpretatione peiorem in partem: de ira in seipsum, & suæ mortis desiderio, ex mala causa.

De verbis.

PRogrediendo vlterius, interroga de verbis ad malum proximi tendentibus, vt de consilio vel exhortatione ad malum aliquod inferendum proximis. De mendacijs in iudicio, tam testis, si falsum testimonium dixit, quàm accusatoris, si calumniatus est, vel iudicis, rei, aduocati,

procuratoris, si mēriti sunt in aliquo, loquēdo, vel tacendo verum, vel sophisticè nō ad mentem iudicis dicendo. De mendacijs etiam extra iudicium, in damnum animæ vel corporis, vel famæ, quæ perniciosa dicuntur. Hic de detractione aliorum, dicendo vel audiendo libenter falsa omnino, vel ex parte, vel sine necessitate: præcipuè si cum intentione infamiæ inferendæ, vel si res grauissimæ afferuntur. Præterea de contumelia, litibus, irrisionibus, maledictionibus vel malis imprecationibus, & susurrationibus, quibus odium vel inimicitia huius in illum excitatur, vel alitur: de clamore, exprobratione defectuum, minis. Adde his, aliquem laudare de opere, quod peccatum est, vel id approbare, quod adulatorū est. Adde detractionem sui, nocendo famæ propriæ, sine causa rationi consentanea.

Circa opera.

Pete de occisione, vulnere, percussione, vinculis, tormentis, exilio contra iustitiam: si tenuit infantem in lecto cum periculo suffocationis: si procurauerit sterilitatem, vel abortū ante viuificatum fœtum, vel post: si cōciliauit, vel fouit inimicitias, si fecit vel iuit ad bellum iniustum, scienter, vel ad id, de cuius æquitate non constabat, sua sponte, non adactus superioris mandato excusante. Hic de simultatibus, rixis, seditionibus. Preterea de punitione insontis, grauius aut leuius quàm meretur, vel malo animo, vel contra legum dispositionem. Huc reducitur peccatum quo quis exemplo præbet scandalum, comitatur, vel iuuat alios ad mala, bonorum

eorum mores corrumpit trahendo ad dissolutionem, vel impediendo eorum bona, reuocando ab his quæ sunt pietatis, per irrisiones, quique doctrinam peruersam docet, & demum qui ad quoduis peccatum alios inducit, & etiã quo quis sibi mortem accelerat, per crapulam, aut alia illicita, aut percutit seipsum ex ira, aut facit contra conscientiam, quod putat vel de quo dubitat, quod sit peccatum, aut se peccandi periculis exponit.

Circa omissiones.

Cùm non adiuuant aliquem in periculis animæ, aut corporis si possunt, cum non defendunt famam proximi iniustè diffamati, cum nolunt recõciliari his quos offenderunt, veniam petendo, vel poscentibus veniam condonare, et remittere offensionem ex animo recusent, imò subtrahunt communia beneficia, cum delinquentes nõ admonent & corripiunt vt oportet, præsertim si eis ex officio incumbit.

Circa sextum, Non mœchaberis, ad quod refertur nonum, Non concupisces vxorem proximi tui.

Circa cogitationes.

DE cogitationibus venereorum & desiderijs morosis, præcipuè si cũ deliberatione, in omnibus modis libidinis mox attingendis.

Circa verba.

De progressu eorum ad verba inhonestè dicta, vel audita, ad hunc finem, vel quouis modo. Hic de literis aut nuncijs, &c.

Circa

Circa opera.

Demum de opere, vt de aspectibus inhonestis, nutibus, munusculis, ornatu, ad malum finem placendi ordinato, de actibus ipsis inhonestis, vt osculis, tactibus impudicis, de quibus agens cum coniugatis illud duntaxat inquire, an his tactibus periculo pollutionis se exposuerint cæteros admonebis, mortale in eis peccatum admitti. Demum inquire de peccato carnis consummato, cum solutis, vel coniugatis, vel consanguineis, & affinibus, vel consecratis ordine, aut voto, aut postquam ipse ordine aut voto castitatis se deuinxit, vel contra naturæ ordinem per molliciem in seipso, vel per nefanda peccata cum alijs.

Circa omißiones,

Omißione verò peccatur, non reddendo debitum coniugi, se non armando contra tentationes carnis, nec occasiones remouendo eius peccati.

Circa septimum, Non furaberis, cui adiungitur decimum, Non concupisces rem proximi.

Circa cogitationes.

Affectus habendi insatiabilis, sollicitudo inquieta in acquirendis rebus temporalibus, cupiditas bonorum ecclesiasticorum vel aliorum etiam per vias non licitas, voluntas inordinata accipiendi, vel retinendi aliena.

Circa verba.

Hinc fit progreſſus ad verba, & peccatur per mendacia in iudicio, & extra, ad damnum proximi in rebus pertinentia, & per quæuis alia verba, quæ ad hoc faciunt.

Circa opera.

Si furatus eſt, & quantum: ſi iniuſtè acquiſiuit vt per ſimoniam, vel ex naufragio, vel per fraudem in emendo vel vendendo, circa rem aut eius ſubſtantiam, aut qualitatem, aut quantitatem, aut precium: ſi contractus vſurarios, vel ſocietates & cambia non iuſtè exercuit: ſi rapuit per vim aliena, vel ſua à quieto poſſeſſore, cum aliter recuperare poſſet: ſi vſus eſt adulterina moneta, licet ab alijs deceptus: ſi inuenta non reſtituit, quæ non habentur pro derelictis: ſi fraude in luſu vſus eſt: ſi damnum intulit rebus proximi: ſi vſurpauit bonū commune: ſi impoſuit, vel exegit vectigalia indebitè: ſi alijs operam ſuam locando, fideliter non operatur: ſi vt egenus mendicauit, cum nō egeret. Adde profuſionem, vel prodigalitatem, quæ extremum alterum, auaritiæ contrarium eſt.

Circa omiſſiones.

Hîc de tenacitate, theſaurizando quod alijs communicatum oportuit, vt ſi poſſideatur potius quàm poſſideat bona, & ſi non reſtituat quæ debet.

De ſuperbia.

Circa cogitationes.

PEccat qui existimauit bonum quod habet, ex se habere, vel à Deo quidem, sed proprijs meritis: vel qui arrogat sibi quod non habet, aut amplius quàm habet. si alijs despectis singularis voluit apparere: si ægrè tulit reprehensionem, nec fateri voluit culpam quam fateri tenebatur. Adde præsumptionem, obstinationem, impœnitētiam, curiositatem in addiscendis quæ non oportet: nolle subijcere suum iudicium superiori: nimis efferri prosperis, nimis virtuti suæ confidere, ac proinde pericula peccandi non timere.

Circa verba.

Si pertinax, si impugnator veritatis fuit, si gloriatur non vt oportet, præcipuè de peccato, si defendit suos errores, vel excusat: adde iactantiam.

Circa opera.

De ambitione, quærendo honores & prælationes, &c. vsurpando in locis vel sedibus honorem, qui non eis conuenit, excedendo in vestimentis, aut comitatu.

Circa omißiones.

Gratias agere de beneficijs contemnendo.

De Gula.

SI soliciti sunt de præparatione, si antę tempus, si crebrò, si auidè, si multum, si nimia cum voluptatę comedant, aut bibant.

De Acedia.

Circa cogitationes.

FAstidium bonorum operum, delectio animi ex aduersis, paruipendere in se dona Dei, cogita-

gitationes vagæ & ociosæ, precipuè in orando, tædium præsentis vitæ non ex pijs causis, sed quod non succedunt ex voto omnia, nolle natum esse.

Circa verba.

De multis ociosè dictis.

Circa opera.

Ob tempus malè contritum, vagis discursibus, ludis, & ocio.

Circa omisionem.

Ob pusillanimitatem, qua ex animi deiectione suam salutem, & media ad eam negligunt, qua malunt in miseria manere, quàm laborare, qua se retrahūt à magnis operibus, quibus pares sunt, qua famam bonam sibi ereptam recuperare (quamuis contra Dei honorem, vel in aliorum incommodū id cedat) negligunt. Huc pertinet procrastinatio, & tarditas inchoandi emendationē, & bona opera: inconsummatio cœptorum bonorum operum. desistere à propositis bonis: non excutere tentationes, &c. De alijs capitalibus satis dictum est in præceptis.

INTERROGATORIVM

breuius in carmen redactum, memoriæ causa.

Circa primum præceptum.

Corde vel ore negans, errore aut schismate ductus,
Anceps, blasphemus, qui tentat, qui malè cultor.
Quemque superstitio grauat, aut cum dæmone pacta.
Desperans, malè confidens, mundi ue timore,

Recto

Recta finens, propriæ ignorans præcepta salutis
Terrenis hærens nimium, ac diuina perosus.

Circa secundum præceptum.

Qui violat promissa Deo, quique asserit audax,
Iurando falsa, aut temerè, quique improba vouit
Iurauitue, alios nec ad id traxisse veretur.

Circa tertium præceptum, sub quo præcepta Ecclesiæ.

Quicquam operor vetitum, missam & ieiunia linquo.
Non persoluo preces, vetitis me immisceo satris.
Cum teneor non accedo, loca polluo sacra,
Sacratas violo res, personamque profanus.

Circa quartum præceptum.

Non veneror, non morigeror, non adiuuo patrem,
Coniuncto, uè pius, foueo aut humanus egenos.
Cui teneor parere, & quem obseruare recuso,
Proque bonis sæpè ingratus contraria reddo.

Circa quintum præceptum, sub quo & octauum complectitur.

Ex odio mortem, vel corporis infero damna.
Quæro inimicitias, pugnas, iniustaque bella,
Inuideo, accuso falsè, malè detraho famæ,
Vindictam iratus meditor, conuitia, rixas.
Ad peccata al. um induco, me sponte periclis
Offero, me cædo impatiens, mortemue perepto.

Circa

Circa sextum præceptum, sub quo nonum.

Extra coniugium Veneri qui cedit inique,
Alterius violare thorum qui mente paratus,
Qui loquitur lasciua, animo qui turpia versat,
Per visus, nutus, tactus, malè tendit adulter
Ad scelus, incestum admittit cum sanguine iuncta,
Cumque intacta viro stuprum, Christoque dicatam
Sacrilegus violat, scelera his adiunge nefanda.

Circa septimum præceptum, cui adiungitur decimum.

Rem cupio alterius, damnum fero, fraude, rapina,
Vsurpo, aut teneo, non sum satiabilis, opto
Per fas atque nefas ditari: vsura, malique
Contractus, & lucra placent inhonesta: propinqui
Mentior in damnum: malè ludo, sumque profusus.

De superbia.

Non accepta Deo refero bona: vel mea certè
Ob merita accepisse reor: sæpè arrogo quæ in me
Non sunt: aut certè videor præcellere cunctis,
Ambitione tumens, verum impugnare paratus,
Atque obstinatus proprium defendere sensum,
Nec solitus proprias vlla in re agnoscere culpas
Iudico, contemno, derideo resque hominesque,
Scire volo & facere aggredior superantia vires,
Peccandi haud timeo fretus virtute pericla.

De acedia.

Non bene ago, sed & acta dolent, me aduersa repentè
Deijciunt, & dona Dei mihi tradita temno:

Virtutisque labor grauis est, magis otia pigrum
Delectant, refugit mens ardua: sæpè vagatur:
Spirituale bonum tædet curare: remissus
Ad bona quæ teneor, diuina exhorreo iussa.

De gula.

Sollicitus paro lautitias, & tempus edendi
Præuenio, vetitis, crebrò cupideque nimisque
Delector: ventri demum omnem defero cultum.

De alijs capitalibus dictum est in præceptis.

QVAEDAM DE STATIBVS VARIIS, & primò de dominis temporalibus.

PRimò, de dominio iniustè quesito. Secundò, si exigunt collectas, vel vectigalia indebita, vel instituta propter aliquid, quod nõ fit, vt propter securitatem viarum, quæ non sunt securæ. Tertiò, si dant officia his, de quibus præsumitur quod erunt inutiles, vel iniusti. Quartò, si sciunt maleficia, & possunt prohibere, & non prohibent. Quintò, si nimis grauant subditos, rerum ac temporum conditione inspecta. Sextò, si vsurpant quæ sunt communitatis, quæ cum fructibus tenentur restituere. Sic de his quæ sunt particularium viuorum vel mortuorum. Septimò, si seruitia personarum vel iumentorum indebita exigũt. Octauò, si permittunt mala, vt vsuras, quas non oportuit. Nonò, si parte ius petente, tamen condenant offensam, &c.

De

De Episcopis.

PRimò, renuere prælaturam iniunctam à superiore per preceptum, si impedimentum vel ipse vel prælatus potest remouere, nec requiritur vt sciat se sufficientem, sed vt non constet de opposito. Potest tamen petere absolutionem ab officio, si videt animas commissas non proficere suo vel ipsarum defectu, vel per alium melius gubernari posse. Secundò, gregem deserere personaliter, si videat quod subditorum salus exigit pastoris præsentiam, & alioqui non residere, præterq̃ in casibus, & tempore à Concilio Tridentino expressis. Tertiò, non quærere defectus subditorum vt corrigantur, quãdo fama, vel quod mouere meritò debeat, ad eius aures venit. Quartò, dare authoritatem non Episcopis, in ijs quæ propriè pertinent ad officium episcopale, vt ordinare, chrysmare, &c. potest tamen committere, quæ pertinent ad dignitatem (præter insignia) vt iudicare de clericis, & quæ sunt iurisdictionis. Quintò, cõferre ordines indignis, & Ecclesiastica beneficia. Sextò, cõsecrare non virgines vt virgines. Septimò, si nõ intersint diuino officio saltem dominicis diebus. Octauò, si nõ visitant, nõ inquirunt, & prouident vt debent. Nonò, si non instituant predicatores in Ecclesia cathedrali potẽtes opere & sermone, & alibi, vbi tenentur. Decimò, si non celebrant synodum omni anno, admonendo clericos, legendo constitutiones, &c. Vndecimò, si non prouideant de idoneis ministris, vicario, assessore, notario. Duodecimò, si negligant executionem le-

 gato-

gatorum, ad se deuolutorum. Decimotertio, si non faciunt chrysma singulis annis. Decimoquartò, si non dispensant redditus suos, & pauperibus, & Ecclesiæ, vt debent. Decimoquinto, si negligunt vt magistri instituantur ad docendum opportuna. Decimosexto, si negligant pascere oues sibi creditas. Ex his autem, in his quę sunt mala secundum se, peccatur mortaliter: vt conferendo ordines indignis: in his verò quæ sunt mala propter aliud, id est, mala quæ indè oriuntur, iudicanda sunt tam grauia quàm est bonum, quo oues priuantur, & malum quod sequitur. Decimoseptimo, permittere notarium petere salariũ ad ordinandis: posset tamen aliquid accipere pro labore, dummodo Episcopus non participet in lucro. Decimooctauo, cõtemnere obseruationem canonum. Decimonono, per ignorantiam tantam vt decem præcepta, articulos fidei, virtutes, & vitia in generali, & sacramenta nesciat: nam & periurus est, respondendo in ordinatione quod sciat nouum & vetus testamentum. Vigesimo, de simonia in ordinibus, &c.

De peccatis iudicum.

EX quinq; peccatis contra ius diuinum, Primum, est iudicium iniustum. Secundum, est iudicium temerarium, ex non sufficientibus ad iudicium. Tertium, est vsurpatum, quando, personam vel opus non subditum iudicat. Quartum, iniusta remissio pœnæ, quæ graue peccatum esse solet, licet in pecuniariam commutetur. Quintum,

tum, negatio, seu dilatio iustitiæ, præsertim petitæ, & tenetur de expensis & damnis illorum, quibus negatur vel differtur iustitia. Annexa peccata sunt innumera, quæ, scilicet, inducunt ad prædicta, vt odium, ambitio, timor mũdanus, &c. Circa ius positiuum, tot peccata, quot prohibita transgrediuntur, ipsi dicant, & nominatim de acceptione donorum.

De aduocato & procuratore.

PRimò, assumens causam, quam nouit esse iniustam, defendendam, licet caput aliquod iustum prosequatur. Secundò, nolens scrutari an causa sit iusta, vel iniusta. Tertio, prosequi causam, quam intelligit in ipsa tractatione iniustam, licet à principio putauerit iustam, & id tacere clienti. Quartò, non studere ad defendendam causam assumptam. Quintò, instruere clientem, vt dicat falsum, aut dolosè. Sextò, exigere ab eo plus quam debet. Septimò, nolle defendere in causa iusta pauperem, cum non appareat alius qui id faciat, si pauper opprimi creditur sine eius auxilio.

De notarijs.

PRimò, de periurio. Secundò, de falsis instrumentis. Tertiò, de occultatis instrumentis, aut laceratis. Quartò, de facto instrumento illicito, vt vsurarum quas norunt, &c.

De matrimonio iunctis.

PRimò, si sine tantùm voluptatis actum matrimonialem exercerent, & modo non con-

ueniente ad generationẽ, præcipuè si extra vas &c. Secundò, si in indispositione menstruorum, vel cum vxor est grauida, si cum periculo abortus, vel grauis damni id fit. Tertiò, si debitum negatur, nisi in periculo vitæ, vel egritudinis notabilis: vel cũ petens, per fornicationem ius amisit. Quartò, si in loco sacro vel publico exercetur. Quintò, si coniugio ante benedictionem sponsæ. Sextò, si qui petit, votum habet castitatis simplex. Septimò si cum vxore adultera publica, vir commiscetur. Octauò, si matrimonium sit clandestinum. Nonò si nuptiæ fiunt tempore interdicto, quo ad benedictionem, & adductionem sponsæ & celebritatẽ conuiuij, vel si cum superflua vanitate. Decimò, si excõmunicatus, vel in mortali, contraxit matrimonium. Vndecimò, si cum personis coniunctis sanguine, vel affinitate in gradibus vetitis, vel in alio casu prohibito: sed tantum quære de impedimentis, de quibus est præsumptio. Duodecimò, si non prouidit familiæ de necessarijs. Tertiodecimò si exacerbauerit verbis vel factis coniugem, aut nimis zelotipus, vel remissus in cura fuit. Quartodecimò, de vxore, si inobediens, contentiosa, inculta, negligens in cura domus, si non sequitur domicilium viri, nisi trahat ad peccatum.

De sacerdotibus, & alijs clericis.

PRimò, si quis accipit ordinem simoniacè, vel à simoniaco Episcopo, vel ante legitimã ætatem, vel in peccato mortali, vel excommunicatus, irregularis, aut suspensus erat. Secundò, si ijs censuris irretitus, vel in mortali ordinem exequatur

gatur. Tertiò, si non portauit tonsuram & habitum. Quartò, si negotia secularia exercuit, ludos, choreas, &c. Quintò, si officium ordinis sine debitis ornamentis exercuit. Sextò, si omisit horas canonicas, vel eas dicēdo exercet opera manualia, aut voluntariè vagatur, aut non integrè pronunciat. Septimò, de simonia in sacramentis, vel aliter in beneficijs, &c. Octauò, si omisit debitam materiā, vel formam, vel ritum in sacramentis: & interrogentur in specie rudiores, an sciant formam Baptismi, Eucharistię, & necessariorum sacramentorum. Nonò, si non confessus de mortali celebrauit habens confessariū, vel non dictis matutinis, si non ieiunus, si non cōmunicauit, si tenuit immundos calices, si non curat attentionem, si non bene custodit ne aliquid cadat in terram, si post pollutionem ex causa mortali celebrauit, si dixit missam ad maleficia. Decimò, si non celebrauit saltem in magnis solēnitatibus, vel plures eodem die missas (prӕterquam in die Natalis Domini) dixit sine licentia. Vndecimò, si absoluit quem non poterat, si reuelauit confessionem, & nimis festinauit in audiendis confessionibus, si non consuluit peritiores in dubijs, si pœnitentiam male iniunxit, si interrogat quę non debet. Duodecimò, si predicat mendacium, vel curiosa, vel iocosa, vel indulgentias indiscretas, vel simoniacè, vel ob gloriam, vel sine licentia. Decimotertiò, si familiaritates habuit cum mulieribus, vel inhonestè eas aspexit. Decimoquartò, in his qui habent redditus Ecclesiasticos de mala eorum dispensatione,

De religiosis.

PRimò, de ingressu, si per simoniam. Secundò, de intentione non bona, vt non laborandi, &c. quæ rectificari potest. Tertiò, si reticuit impedimenta, vt infirmitates &c. Quartò, si habens votum Religionis arctioris, non habuit dispensationem ante ingressum laxioris. Quintò, si mentiendo, vel reticendo asperitatem inducunt alios ad ingressum, vel auertunt à melioribus. Sextò, de non obseruata castitate, paupertate, vel obedientia superioris, aut constitutionum. Septimò, circa officium, si non fecit quod tenebatur. Octauò, de mala electione Prælati, vel inordinato affectu ad quamuis personam. Nonò, si in visitatione Prælatorum non reuelauit dicenda. Decimò, de ceremonijs principalioribus, vt esu carnium prohibito, &c. Vndecimò, si tempus otio, vel inutilibus operibus mundanis consumpsit. Duodecimò, de dissolutione, murmure, impatientia, negligentia in orando pro alijs, ac se præparando ad sacramenta, &c. Tertiodecimò, de amore consanguineorũ, & affectu ad temporalia, & locutione de rebus secularibus. Quartodecimò, de dimisso habitu.

De Doctoribus.

PRrimò, si doctores, qui legunt medicinam, vel leges, admittant scienter Religiosos, vel sacerdotes vel quoscunque in dignitate constitutos clericos: et qui legunt alias scientias, etiam Theologiam, si admittant religiosos sine licentia

suorum

ſuorum prælatorum, vel habitu dimiſſo. Secundò, ſi habens ſalarium vel beneficium ſufficiens, exigit à diſcipulis, præcipuè pauperibus, aliquid: oblata poteſt accipere idoneus. Tertiò, ſi magiſterium requirit, vel recipit valde ignorans, vel alios admittit (& in theologicis videtur mortale Antonino) vel quærit gradus ad malos fines. Quartò, ſi docuit publicè ſacras ſcripturas ac Theologiam exiſtens in mortali. Quintò, ſi ſcientijs prohibitis ſtuduit, vel eas legit. Sextò, ſi non adhibuit diligentiam, vt diſcipuli proficerent in moribus & ſcientia. Septimò, ſi iuramenta vniuerſitatis non impleuit. Octauò, de iactantia, detractione, inuidia aliorum profeſſorum. Nonò, ſi ab illis ſcholaſticos ad ſe traxit, aut ſectas nutriuit.

De ſcholaſticis.

PRimò, ſi non obediunt Magiſtris, in quibus tenentur. Secundò, ſi rixantur inter ſe. Tertiò, ſi magiſtrum minus aptum elegerint ex cauſa iniuſta. Quartò, de dimiſsis ieiunijs, miſſa, ſacramentis. Quintò, ſi contendunt contra veritatem. Sextò, ſi ſuperbiunt ex ſcientia. Septimò, ſi malum finem intendunt. Octauò, ſi negligentes ſunt in ſtudio. Nonò, ſi nimis intendunt libris turpibus.

De mercatoribus & artificibus.

PRimò, de cambijs iniuſtis. Secundò, de varijs vſuræ palliatæ modis, vt ſi minoris emit, propter anticipatam ſolutionem, vel plus iuſto vendidit, propter expectationem temporis, vel

vel emit agrum cũ pacto de retrouendendo minoris medietate iusti pretij, vel certè minoris multo quàm iustum sit · ita vt non sit ibi vera æmptio & venditio, quæ si esset, iniustus esset, sed non vsurarius cõtractus. Tertiò, si ad infideles ferrũ vel arma portarũt, sine licentia Papæ, vel cũ ea si in præiudiciũ Christianorũ id cederet, licet tunc in excõmunicationem non inciderent. Quartò, de monopolijs, si conueniunt cũ alijs ne vendant, nisi aliquo pretio maiori quàm sit æquum. Quintò, si mutuant, sperãdo lucrũ ex mutuo. Sextò, si fraudarũt vectigalia, & gabellas iustas. Septimò, si dederũt falsas monetas scienter, vel diminutas pro bonis. Octauò, si quis in societate cum alijs non fideliter se habuit, occulta lucra sibi retinens. Nonò, si emit res furatas, vel raptas. Decimò, si periurijs & mendacijs vsus est vendẽdo, &c. Vndecimò, si negotiatur diebus festis sine necessitate, emendo, vẽdendo, ratiocinia faciendo, nisi ad modicũ tempus. Duodecimò, si mediator fuit malorũ contractuũ. Tertiodecimò, si artẽ habet cuius opus est tantũ ad peccatum, vt idòla, tenetur dimittere: si ferè ad peccatum, vt qui taxillos facit vel fucũ, istos exhortari oportet, vt dimittãt artẽ, & omnino iniungere, ne vendant ijs quos sciunt male vsuros. Quartodecimò, de dolo in mensuris, &c. Quintodecimò, si nõ ieiunauit, dum posset, moderando laborem.

De medico.

PRimò, ante cognitam ægritudinem temerè curando, vel dũ tentat & explorat morbum adhibendo periculosa. Secundò, post cognitum

tum morbum, temerè etiam curando, dum negligit ſtudere, aut viſitare, aut conſulere, aut mutare ſententiam, vocādo potius in dubium rectam curationem alterius. Tertio, ſi medicinam incertam in periculum vitæ experitur. Quartò, ſi conſulunt quid facere contra ſalutem animæ, aut non monent, vt aduocent Medicos animarum, cum opus eſt.

De Pueris.

PRimò, de mendacijs, periurijs, votis non impletis. Secundò, de omiſsione Miſſe, & cōfeſſionis, & cōmunionis. Tertiò, de irreuerentia Patris, vel Magiſtri. Quartò, de furtis. Quintò, de verbis turpibus, contumelijs, detractionibus, rixis. Sextò, de carnalibus à longè (ne diſcant qui incorrupti ſunt) interrogentur. maximè puellæ.

DE PROPRIIS REMEDIJS PECCATORUM.

Contra Superbiam.

PRimò, cōſideratio propriè vilitatis, & defectuum animæ, & corporis, & exteriorum. Secundò, obſeruare meliores ſe, & præcipuè Chriſtum, qui nos ad ſui imitationem hortatur dicens: Diſcite à me, quia mitis ſū, & humilis corde, &c. Tertiò, animaduertere ſuperborū ſeruitutē, et ignominiam, qui à dignitate filiorū Dei decidunt, & fiunt dæmonis abiecta mancipia, qui rex eſt ſuper omnes filios ſuper-

superbiæ. Quartò, versari cum humilibus ac m
destis. Quintò, in vestitu, domo, atque omnib
operationibus externis, quantum decorum st
tus cuiusque fert, sese demittere.

Contra vanam gloriam.

PRimò, sua abscondere. Secundò, ad def
ctus poprios mentem reflectere. Tertiò, ho
norem & laudem oblatã statim offerre De
auctori totius boni.

Contra Auaritiam.

PRimò, efficacissimum remedium, omnia r
linquere. Secũdò, animaduertere magnis c
pibus non magis satiari animum, quàm e
guis: ac proinde minuendam esse cupiditatem p
tius, quàm diuitias cumulandas. Tertiò, cons
derare omnia breui esse relinquenda, nisi quę pr
missa per manus pauperum fuerint. Quartò, co
gitare quanta fuerit Christi paupertas, & sancto
rum qui illum sunt imitati. Quinto, confide
Deo, qui passerculos alit, & dicit: Quærite pri
mùm regnum Dei, & iustitiam eius, & cætera ea ad
iijcientur vobis. Sextò, recedere à societate auaro
rum: & cum illis agere, qui temporalia negligun
Septimò, mirari cœlestes diuitias, & bona illa in
finita, certa, iucundissima, & semper duratura.

Contra Luxuriam.

PRimò, fugere conspectum, & multò mag
familiaritatem eam quæ ad libidinem infl
mat. Secundò, recedere à conuictu illorũ, qu
suo exemplo ad libidinem excitant. Tertiò, otium
fugere, & honestis exercitijs semper vacare. Quar

bo, non nutrire corpus delicatè, sed potius amare abstinentiam, maximè à vinis fortioribus, & cibis calidioribus. Quintò, repellere statim malas cogitationes, & sensus custodire. Sextò, dolorem aliquem voluntarium assumere, præsertim vrgente carnis tentatione.

Contra iram propriam.

PRimò, parare se ad verba & actus, quæ solent ad iram incitare, patienter toleranda. Secundò, intelligere, patienti non nocere iniuriam, sed potius inferenti, & quantum iniuriarum pro nobis Christus passus sit, cui referemus gratiam tantorum beneficiorum, si patienter iniuriam sustinebimus. Tertiò, conuertat se ad aliud quippiam agendum, mentem diuertens ab iniuria. Quartò, saltem linguam & manus comprimat, & accensam iram in pectore extinguat.

Contra iram alterius.

PRimò, mollis sermo frãgit iram, durus furorẽ suscitat. Secundò, tace, vel deflecte ab irati cõspectu.

Contra Inuidiam.

PRimò, non amare terrena. Secundò, cogitare quàm sit inutilis inuidia, quæ tantũm cõfert ad peccandũ, & inuidi cruciatum. Tertiò, quàm sit inhonesta, cùm vel sanguinem teneamur effundere pro nostris proximis, si res postulauerit. Quartò, id expende: si alius careret bono quod tu illi inuides, non ideo tu melius haberes; si igitur inuidia nihil tibi conducit, nec ad tem-

temporalia, nec ad famam, nec ad virtutem, & animum cruciat, & à Deo auertit, cuare non illam abijcies? Quintò, cogita quicquid iuuat & accendit charitatem fraternam &c.

Contra odium proprium.

PRimò, animaduertere Dei vindictam, qui non dimittit, nisi dimiserimus. Secundò, qui alium odit, sibi plus nocet quã illi, cùm se in statu peccati mortalis constituat. Tertiò, ignoscere tandem aliquando debemus, si perire nolumus in sempiternum. Melius est ergo citò ignoscere, & periculũ euadere, ne etiam sine merito vita transfigatur, & vt Christo in ea placeamus.

Contra odium alterius.

PRimò, benefacere. Secundò, inseruire. Tertiò, submittere sese.

Contra gulam.

PRimò, remouere quę possunt gulam irritare, qualis est ciborum suauitas, varietas & condimenta. Secundò, considerare bestiarum hanc esse voluptatem potius, quàm hominum, quę intellectum obfuscat, bona desideria extinguit, vitam reddit breuiorem, imò animalia bruta non plus indulgent cibo, quàm necessitas postulat. Tertiò, præcedens deliberatio multum confert.

Contra acediam.

PRimò, crebra beneficiorum Dei recordatio, quæ

quæ amorem excitat. Secundò, vicinam mortem, quę bene operandi tempus aufert, meminisse. Tertiò, pœnarum & præmiorũ æternorum cogitatio. Quartò, deditos ocio fugere & sectari diligentes.

Remedia vniuersalia.

PRimò, summum & vniuersale remedium ad omnia vitia extirpanda, et inserendas virtutes, est freqnens oratio cum fiducia. Secundò, frequẽs confessio, & quæ statim cùm in aliquod lapsus fueris peccatum, fieri debeat: Tertiò, frequẽs sumptio Eucharistiæ. Quartò, fugere improborum, & sectari bonorum societatem. Quintò, lectio piorum auctorum, & sacræ scripturæ præcipuè. Sextò, meditatio passionis Christi. Septimò, considerare vitam sanctorum. Octauò, præsentiã Diuinæ maiestatis & Angelorum. Nonò, mortem certam. Decimò, iustitiam diuinam per exempla illorum, quos puniuit. Vndecimò, futurum iudicium. Duodecimò, pœnam damnatorum. Decimotertiò, gaudium & fœlicitatem Paradisi.

Quomodo his armis vtendum ad vitia superanda.

PRimò, ab effectibus, id est, peccatis inuestigare oportet radicem, vnde cætera vitia pullulant. Vnum enim aut alterum solet esse vitium duntaxat præcipuum in vnoquoq; homine, quod reliqua generat, quo sublato, etiam illa quæ ab eo oriebantur interibunt. Secundò, memoria tenere remedia contra illud, vt cum opus fuerit adhibean-

beantur. Tertiò, cum vno aut altero, peculiari diligentia pugnabis (etsi omnia in genere odio habeas, necesse est) donec illud abstuleris, aut ita debilitaueris, vt vel non repugnet, vel facilè comprimatur. Contra hunc hostem crebrò renouandum est propositum, acuenda ira in illum, proprijsque armis cum eo pugnandum est: adhibenda sunt etiam remedia communia, & circa id examen cõscientię quotidianum versetur. Nam si hodie vnum aggrediaris, crastino die alterum, nullum tandem superabis. Quartò, necessaria est animi magnitudo, ad ineundum certamen, & victoriam sperandam, licet ardua & operosa futura sit. Certum victoriæ signum est, victoriam magnanimiter sperare. Quintò, perseuerantia in certando opus est, nec despondere animum oportet, licet millies cadas, surge ergo & pugna. Victus est ille solùm, qui armis & voluntate pugnandi abiectis, se aduersario turpiter dedit. Et licet profectus aliquamdiu minimè cernatur, non ideo nihil profecisti. Nam vt horologij vmbrã progressam videmus, progredientem non cernimus: & segetes creuisse apparet, non apparet crescere, ita virtutem crescentem, quoniam minutis constat auctibus, non facilè videas, sed tandem longiori interuallo creuisse videas: sed & labor ille pugnandi, humilitas, & patientia, sustinenti non exiguus est profectus.

DE RESTITVTIONE.

INter ea, quorum confessario necessaria est cognitio, vel in primis restitutio est: per quam satis fit, pro re ablata, vel damno, vel iniuria. Est autem cõfitentibus necessaria, quia sicut accipere alienum, ita & tenere inuito domino, mortale est. Quæ sunt obseruanda circa restitutionem, his duobus versibus adnotantur.

Quis, cui, quid, quantum, vel vbi, quo tempore quóue
Ordine restituas: sic pie lector habe.

Prius tamen intelligendum est, cum loquimur de restitutione rei alienæ acceptæ, tã de acceptione iniusta, vt ex rapina, &c. quàm de retentione nõ iusta, vt ex mutuo (quæ breuitatis gratia sub acceptionis nomine conprehendetur) nos loqui.

Quis debeat restituere.

TEnetur restituere, quicunque fuit causa iniustæ acceptionis: & si multi fuerunt causa, omnes tenentur. Decem autem modis, iniustæ acceptionis causa esse quis potest, qui his versibus continentur.

Restituat, capiens aliena, eiusque minister.
Iussio, consilium, consensus, lausque comesque.
Qui recipit, mutus, non obstans, non manifestans.

Primus ergo est, qui per se exequitur, siue proprio motu, lucro & siue alieno, vt minister vsura-

rij, qui contractus facit ex auctoritate domini delegata, & vulnerans ex domini sui mandato. Secundus est, iubens, qui tenetur, quando ex sua iussione secuta est actio iniusta: Aut ratum habens quod ipsius nomine factum est, impedit restitutionem. Tertius est, cōsulens efficaciter: ita vt ex consilio tali moueatur quis ad perpetrandū actionem iniustam, si effect⁹ secutus fuerit. Quartus est, consentiens, sine cuius consensu, non sequeretur actus: secus si sine tali consensu fuisset secutus. Quintus est, adulator, quando ex laudatione, & adulatione tanquam ex causa vel concausa sequitur effectus. Sextus, est particeps malæ actionis, vt comes, mediator, vel qui alteri in crimine participat, quādo est concausa iniustæ acceptionis. Septimus est, receptator talium. Est enim causa maleficij, prebendo eis securitatem, & custodiam prædæ: vnde fures animosius & securius furantur. Secus si nō receperit tales vt furarentur. Octauus est, mutus, id est, qui potest & debet loqui, reprehendēdo, mandando, & huiusmodi, & non facit. Nonus, non obstans, id est, non impediens actionem iniustam, quam potest, & debet impedire: sicut quibus incūbit ex officio. Decimus, non manifestans inuasorē malæ actionis, quando potest & tenetur: vt testis in iudicio vocatus, & custodes vinearum, & huiusmodi, qui tenentur ad damna, quæ proximus patitur ex defectu manifestationis, quatenus nō manifestare causa fuit damni: & quod in his trib⁹ casibus dicitur, qui potest, et debet: intelligunt aliqui Doctores obligationē restitutionis solū de his quibus ex officio incumbit.

Qui

Quilibet ex ſupradictis, quando ſecutū eſt damnum, tenetur in ſolidū reſtituere id cuius fuit cauſa vel concauſa, ſiue ſit pars, ſiue totum. Si verò alij reſtituerint pro parte ſua, teneretur tantum pro reliquo ſatisfacere damnum perpeſſo. Quodſi qui principales fuerunt in damno dando, cæteroſque induxerūt, totum reſtituiſſent, reliqui ad nullam reſtitutionem tenerentur.

Cui debet fieri reſtitutio.

DIſtinctione opus eſt. Si reſtitutio fit ex ſola re aliena, que apud aliquem reperitur, communiter reſtitui debet ei cui debetur (ſi ſciatur) ſcilicet domino rei, ſiue ſit Eccleſiaſticus ſiue laicus. Sed ſi eſſet prælatus diſsipator bonorū Eccleſiæ, deberet Eccleſiæ reſtitui, habito (ſi fieri poteſt) ſuperioris conſenſu.

Si neſcitur dominus rei, vel ad ipſum non poteſt eſſe acceſſus, vel non ſine periculo, & ſcandalo, reſtituatur Chriſto omnium domino, dando pauperibus, poſtquàm expectatum fuerit quantum ſatis ſit, ſi ſperabatur fieri poſſe, vt Domino reſtituatur.

Si reſtitutio fit ex iniuſta acceptione, quando etiam datio eſt prohibita (vt cùm ordinis ſacri adminiſtrator recipit pecuniam, &c.) reſtitutio non fit danti, ſed ei in cuius iniuriam pecunia data eſt, ſiue ſit Eccleſia, ſiue homo aliquis, vel certè Chriſto omnium hæredi.

Si ex ſola acceptione iniuſta oritur obligatio reſtitutionis, nec datio iniuſta fuit, vt in vſura, de-

bet restitui damnificato, ita vt concurrant ista duo simul, iniusta acceptio, & damnum, quod sequatur ex iniusta acceptione. Vnde qui pign⁹ furatur à mercatore, eidē mercatori debet restituere: posset tñ in foro conscientiæ domino pignoris restituere, dummodo mercator damnum non patiatur. Similiter si rem furatam quis furetur, domino restituat, sed fur intelligat se non teneri ad restituendum amplius.

Si persona cui fieri debet restitutio est mortua, dabitur hæredibus: si ignorantur, facta inquisitione debita, dabitur Christo in suis pauperibus: si distat, & faciliter ac fideliter ad eum mitti possit, si res est magni valoris, debet ad dominum mitti, expensis & damno detinentis iniuste: si non potest transmitti, & res est parui valoris, posset dari eius propinquis, vel pauperi cœnobio, arbitrio boni viri, cum pacto, vt veniente domino eidem restituatur, si res seruari possit: si vsurarius ijs qui à loco vsuræ recesserunt, velit restituere vsuras, expensis ipsorum potest mittere: si ipsemet vsurari⁹ recessit, suis mittet expensis.

Non semper res debet restitui illi, cuius est, vel à quo accepta est, quando scilicet ei est damnosa, vt ensem furioso, &c. sed potest seruari hæredibus.

Si prohibetur causa tantùm, non acceptio, vt in turpi lucro meretricio, &c. non necesse est restituere, nisi interuenerit fraus vel illicita extorsio, vel acceptum est ab eo qui alienare non potest: debet tamen consuli illis, vt dent pauperibus, similiter de acquisitis per ludum.

Bona

Bona incerta restitutioni obnoxia, quando non potest inueniri dominus facta diligenti inquisitione, dentur pauperibus, arbitrio illius qui habet, vel confessoris.

Inuenta quæ nunquam habuerunt dominum, vel cuius non extat memoria, vel qui non curat de ijs, sunt inuenientis. Si habuerunt, vel habent dominum, restituenda sunt domino rei: si facta diligenti inquisitione nō inuenitur dominus, possunt dari pauperibus, vel retineri ab inuentore paupere, de licentia confessoris.

De thesauro cuius Dominus nescitur, si inuenitur in proprio fundo totus est inuentoris: si in alieno inuenitur casu, medietas vna erit domini fundi, altera inuentoris, secundū Thomam: si studiosè quærendo inuenitur, cū licentia domini donantis, quia nō vult ipse quærere, tot9 est inuentoris. Si quærit contra vel præter voluntatem domini, totus erit domini. Si sciendo thesaurum esse in fundo, emitur fundus, videtur totus thesaurus esse ementis. Consuetudo autē, qua thesauri inuēti principibus reseruantur, nō obligat in conscientia, iuxta Doctorum quorundam sententias: Si tamen alicubi lex, aut consuetudo rationi consona aliud suaderet, eius esset habenda ratio.

Quid reddendum.

REddendæ sunt res, & damna: si res existat, ipsa restituatur, nisi periculum scandali vel aliud timeretur, tunc enim ad arbitrium boni viri reddetur æquiualens. Si res non extat, vel facta est deterior, æquiualens reddatur.

Quicunq; habet rem alienam, tenetur illi resti-
tuere, cuius est, siue habeat bona fide siue nō. quod
si habuit bona fide, vt si emit equum, credens esse
vendentis, qui tamen non erat, si iam vendidit, te-
netur restituere id, quo factus est locupletior ex
tali re, & non plus: si donatum accepisset, & ven-
didisset, totum pretium deberet restituere. Si verò
habet apud se, tenetur restituere, etiam non ha-
bito precio ab eo, cuius res est: habet tamen actio-
nem contra venditorem rei alienæ. Quod si mala
fide emit rem alienam, cupiditate lucri, teneretur
restituere rem illam si habet, vel æquiualens, si
non habet, et lucrum quod ex ea acquisiuit: & licet
furtiuè auferatur ab eo, non liberatur à restitu-
tione. Quod si accepit rem, quam scit esse alienam
non gratia lucri, sed agens fideliter negotium do-
mini, ne res pereat, potest à spoliato repetere, quic-
quid expendit. Quod si dominus non inuenitur,
dabit pauperibus, quod remanebat supra precium
& expensas.

Impediens aliquem à consecutione cuiuscunq;
boni licitè, ad nihil tenetur: si iniustè impediuit eū
qui erat cōsequut^9, tenetur ad equale: si propè erat
vt assequeretur, tenetur ad arbitriū boni hominis.
Sic etiam impediens aliquem ab officio quod iu-
stè exequitur, vt rusticum ab opere, & huiusmodi,
nisi secundum rationem faciat, tenetur restituere,
ad arbitrium boni hominis.

Impedientes creditorem modo illicito, ne pos-
sit

fit exigere à debitore, vt liberando eum à carcere, vel alio modo iniusto: et in genere damnum alteri iniustè inferens (maximè data opera) tenetur, si damnum est certum ad omnia, si incertum, ad arbitrium boni hominis. Si res aliena pereat in manu illius, qui est in culpa ne reddatur domino, si æqualiter apud dominum erat peritura, non tenetur de damno, secus si non erat peritura, vel antè Dominus eam erat venditurus, aut in suam vtilitatem distracturus.

Cedens bonis propter inopiam, si venerit ad pinguiorem fortunam, tenetur in conscientia restituere, quod debet.

In damnis vitæ, membrorum, sanitatis, libertatis, honoris, famæ, virium, fructuum, damni emergentis, lucri cessantis & huiusmodi, prodamnis restitutio fiet, vt optimè poterit, ad arbitrium boni hominis.

Qui virginem seducendo, aut per vim deflorauit, eam ducere in vxorem tenetur, vel arbitrio boni viri ei satisfacere: quod si promisit se eam ducturum, tenetur ducere, nisi magnum inde scãdalum vel notabilis infamia sequeretur: quod si vel ipsa nubere, vel pater eam tradere nollet, tenebitur arbitrio boni viri satisfacere: Si autem volentem deflorasset, non tenetur satisfacere, minus etiam in vxorem ducere.

Quantum debet restitui.

SI quãtitas rei vel damni sit incerta, tantundẽ restituetur: si incertavt in iniurijs &c. quantũ bonus & prudens homo iudicabit, cõsideratis circumstantijs singularibus, rei, temporis, loci, & personæ, & huiusmodi.

Possessor bonæ fidei, si antequã currat præscriptio, aduertit rem quam posside, non esse suam, in conscientia tenetur restituere rem integram, & fructus, in quibus est factus ditior, nisi hos possederit bona fide tribus annis: sicut etiam tenetur restituere rem ipsam & damna, & fructus perceptos tẽpore male fidei, deductis expẽsis factis gratia colligendorum, & quærendorum, & conseruãdorum fructuum: eadem ratio est de eo, qui non soluit legatum per multos annos: tenetur enim fructus etiam perceptos restituere.

Vbi restitutio fieri debeat.

SI restitutio est necessaria ptopter rem alienam, quam quis habet bona fide, fieri debet in loco vbi res habetur.

Si necessaria est restitutio ex iniusta acceptione, restituatur vbi dominus rei seruetur indemnis: & si quis grauandus est, occupator grauetur qui semper fuit in mora.

De tempore restitutionis.

TEnetur quidem statim restituere, qui debet: includitur enim prẹceptum negatiuum, scilicet non tenere alienum: tamen illud statim, sic intellige, vt sit paratus animo ad restituendum,

dum, quàm citò commodè poterit: quantum verò ad executionem, debet restituere congruo tempore, seruatis debitis circumstantijs.

Tria verò possunt excusare à restitutione statim facienda. Primò, voluntas domini concedentis dilationem. Secundò, ignorantia rationabilis iuris vel facti. Tertiò, impotentia, de qua sex conclusionibus continetur doctorum sententia. Prima est, quod existens quis in extrema necessitate, non habens nisi necessaria vitæ suæ & suorum, non tenetur restituere statim: quia omnia sunt communia tunc temporis. Secunda est, qui restituendo non posset viuere, secundũ decentiam sui stat9, etiam si dominus rei, qui nõ est in tali, vel maiori necessitate, nolit dilationem dare, non tenetur statim restituere, debet tamen cauere, ne expensas faciat non necessarias, alioqui non excusaretur secundum rationem. Tertia est, quando restitutio est in damnum corporis, vel animæ domini, si statim fiat, non debet fieri statim. Quarta, si idem redundet in damnum, vel sit contra bonum commune. Quinta, si probabiliter futurum est in damnum famæ, vel vitæ, vel animæ ipsius restituentis, vel alterius: vel si ex hoc imminet periculum de aliquo peccato mortali, non debet fieri, nisi cessante tali periculo, quia hæc maiora sunt damna, quàm statim non restituere. Sexta, si restituere statim, redundat in paruũ cõmodum creditoris, & in magnũ damnũ debitoris: vt si opus esset artifici debitori, vendere instrumenta artis ex qua viuit, ad restitutionem non tenetur: quia secũ-

dum rationem debet ei dari dilatio. Secus eſſet ſi creditor eſſet in ſimili caſu, quia nemo vt ſe cōmodet, alium debet incommodare: quòd ſi damnum non eſſet de proprijs, ſed potius quia careret lucro magno, non excuſatur à ſtatim reſtituendo. Nota etiam, quòd ſi damnoſa eſſet dilatio creditori, nec ſtatim reſtitueretur, vt euitaretur huiuſmodi magnum incommodum in proprijs, ſaltem ille indemnis ſeruari deberet.

Nota præterea, quòd confeſſarij non debent huiuſmodi pœnitentes abſoluere, antequam in effectu reſtituant, ſi in alijs confeſsionibus abſoluti, neglexerunt reſtituere.

Quòd ſi debitor non poteſt habere dilationem à creditore, qui non eſt in neceſsitate, & ipſe debitor poteſt reſtituere tunc ſine magna incommoditate, tamen non vult, ſed paratus eſt poſtea reſtituere, quia credit ſe non bene poſſe tunc, poteſt abſolui, ſi promittat intra certum tempus reſtituere: quòd ſi poteſt, & ipſe in conſcientia ſcit ſe tunc poſſe, & non vult, nullo modo eſt abſoluendus, quia contritum non eſſe ſatis apparet.

De ordine & modo in ſatisfactionibus tenendo.

QVi poteſt omnibus reſtituere, non neceſſe habet ordinem ſeruare: ſed omnibus ſtatim (vt dictum eſt) reſtituere. Si omnibus non poteſt, prius certa quàm incerta reſtituantur: niſi incertum huiuſmodi eſſet, vt certum ſit, quòd nunquam fuit certorum creditorum, vt calix huiuſmodi

huiusmodi enim sine iniuria creditorum pauperibus dari possunt. Inter bona certa, prius restituenda sunt, quæ in propria specie extant, & sunt alterius: vt deposita, & etiam empta non soluta. Post huiusmodi restitutionem, seruanda sunt statuta, & quod disponit ius ciuile (si non sit contra naturale) & si variæ sint opiniones, securior est eligẽda.

Vsurarius si nõ habet tot bona, vt posit satisfacere alijs debitis licite cõtractis, & vsuris, prius debet satisfacere debitis licitè cõtractis, si tamen adsint duæ conditiones, prima, vt non extent in specie propria res vsurarię, vt pignora (ea enim debẽt reddi dominis reddentibus pecuniam) altera, si ex huiusmodi cõtractibus licitis non fuit factus pauperior ad soluendas priores vsuras, vt in promissione dotis accideret, pauperior enim redderetur, &c.

Si bona incerta sunt, secundum consilium confessarij possũt restitui: qui si viderit in magna miseria debitorem, poterit dispensare, vt sibi retineat, vt pauper Christi, si tamen hoc expedire iudicabit: Si enim crederetur liberior futurus propter hoc ad furtum, non expediret cum eo hac vti misericordia.

Occulta cautè restitui oportet, ne lædatur fama, sed publice vsuræ publicè sunt restituendæ, magis enim recuperatur fama per restitutionem.

Si quis alium via iuris diffamauit iustè, non debet restituere: si iniustè, & falsò, restituat dicendo se falsum dixisse, vel tacuisse verum: si iniustè, sed non falsò (vt qui reuelauit peccatum verum) dicendo

tendo se iniustè diffamasse aliquē, & malè fecisse talia dicendo. Sed caueat ne mentiatur, & attendat, quo modo dicat, ne fortè dum restituit, magis infamet: tum enim non debet restituere, nec quādo sequitur maioris mali periculum, quàm sit bonum famæ consequuturum. Si fama non potest restitui, aliter debet recompensari, & satisfieri de damno secuto ex infamatione, ad boni hominis arbitrium: eodem modo de libellis diffamatorijs: & ibi debet fieri restitutio, vbi facta est infamatio publicè, vel secretò. Aduertendum est etiam, quòd quando infamatoria verba dicta sunt illi qui poterat prodesse, vel secundum ordinem iuris, vel correptionis fraternæ, vel quando talia non sunt verè diffamatoria, vt sunt venialia, vel possunt in vtramque partem interpretari, vel non affirmatiuè dixit, vel quæ alia via publica sunt, non necesse est communiter restitutionem famæ facere. Hæc de restitutione ex bonis authoribus collecta sufficiant: iam de censuris ecclesiasticis quædam subijcientur.

De excommunicatione.

PRius de quibusdam agetur, quæ faciunt ad cognitionem excommunicationis. Deinde de peccatis excōmunicatorum. Demum de casibus excōmunicationis, ad singulos descendendo.

Excommunicatio duplex est: minor, & maior. Minor, exclusio est à participatione sacramentorū, & ab electione passiua, quia inhabilem facit ad quodcunque beneficium Ecclesiasticum, &c. Excom-

communicatio maior, ſeparatio eſt à communione Eccleſiæ quo ad fructum, id eſt, ſacramenta, ſuffragia generalia, & participationem ſpiritualium.

Aduertendum eſt tamē, quod niſi conſummata ſit actio, propter quam quis excommunicatur (licet ſit incepta) & niſi ſit agens ille ipſe qui elicit actionem (quamuis imperet) non eſt excommunicatus: niſi etiam excōmunicarentur dantes cōſilium, fauorem, &c. & tunc niſi conſequatur talis effectus, nō ſubiacent excommunicationi. Preterea cùm excommunicatio non feratur, niſi propter peccatum mortale: qui ea eſt conſcientia, vt meritò ſibi perſuadeat, quòd non peccauit mortaliter, nunquam incurret excommunicationem à iure, quia ſententia iuris non eſt iniuſta. Effectus excommunicationis maioris (vt paulò diſtinctius explicentur) ſunt:

PRimò, priuari fructu & participatione diuinorum: qualia ſunt ſacramēta, & intereſſe officijs Diuinis, etſi et nō publicè ſint excommunicati. Non tamen excluduntur ab ingreſſu Eccleſiæ, nec ab audiendo verbo Dei. Secundò, priuantur participatione bonum operum Eccleſiæ, & orationum. Tertiò, excluduntur à regno cœlorum, ſi iuſta eſt excommunicatio, vel etiam ſi iniuſta, & male contemnitur. Quartò excluduntur ab actu ordinis cuiuſcunque: vndè qui exequitur, ſit irregularis. Quintò, excluduntur à beneficijs Eccleſiaſticis, quæ nec acquirere, nec alijs conferre poſſunt, nec de habitis fructus percipere, quamdiu

diu sunt in mora petendæ absolutionis: & qui annum perseueraret integrum, suspectum hæresis se redderet. Sextò, excluduntur ab ingressu Religionis, nisi prius absoluantur. Septimò, ab electione Canonica, actiuè, & passiuè: quod extenditur etiã ad dignitatem laicam, vt Imperium, & Regnum. Octauò, excluduntur ab executione officiorum, & vsu iurisdictionis. Nonò, etiam à spirituali potestate excluduntur, vt non possint ordinari, nec ordinare, nisi secreti sint & tolerati, quod etiam in octauo effectu et septimo intellige, quod ad actiuã electionem attinet. Decimò, ab omni actu legitimo, vt procurare, instrumenta facere, & ab alijs actibus, in quibus homines cõmunicant, vt cohabitare, &c. Vndecimò, à sepultura in loco sacro, &c.

Excõmunicatio ab homine lata, licet iniusta, timenda est, & quærenda absolutio (dum non sit nulla) & qui contemneret, mortaliter peccaret. Si autem nulla est, & non seruando illam non sequitur scandalum, nec timenda est, nec seruanda: debet autem casus constare, ex quo sententia fit nulla, vt non timeatur: videlicet quòd lata sit à non habente authoritatem, &c.

In excommunicatione à iure, vel ab homine, non est lata sententia, sed comminatio, cum dicitur, sub pœna excommunicationis, &c. Cognoscitur quod sit lata, si fit per verbum præteriti temporis, vt cùm dicitur sit excommunicatus. Aliqua etiam verba præteritis equiualẽt, vt declaratoria, cùm dicitur, decernimus excommunicationi subiacere, & est lata sententia. Quòd

si

si verba sunt dispositiua, & sonant in futurum, vt excõmunicentur, non est lata, nisi addatur ipso facto, vel quid, vnde appareat, quòd sentẽtia sit lata.

De peccatis excommunicatorum.

EXcommunicatus minori excõmunicatione peccat, si se immisceat participationi sacramentorum actiuè, vel passiuè.

Excommunicatus maiori excommunicatione, peccat primò & mortaliter, immiscendo se sacramentis, & diuinis officijs. Secundò, peccat, si communicat cum alijs in actibus Ecclesiasticis: de quibus suprà, cum de effectibus diceretur. Tertiò, peccat, immiscendo se actibus humanis. Et communiter prohibita, hoc versu significari solent:

Os, orare, vale, communio, mensa, negetur.

Per os, intellige colloquia, literas, nuncios, munera, oscula amicitiæ, &c.

Per orare, intellige sacramenta, orationes publicas, & omnia spiritualia.

Per vale, salutationem consuetam verbo vel scripto.

Per communionem, cohabitare, vel aliquod exercitium commune habere cum excõmunicato non ita si cohabitet, sed pro diuerso negocio. Possunt & actus aliqui hic excludi, vt electionis, officij, & sic de alijs.

Per mensam, simul comedere, & dormire. Tamen

men huiusmodi peccata, mortalia censeri non debent, si absit contemptus.

De peccatis quæ ab excommunicatione redundant in alios.

PRimò, participare cum excommunicatis in Diuinis. Secundò, admittere ad sepulturam Ecclesiasticam: quod de excommunicatione publica intellige. Tertiò, participare in crimine damnato, vel propter quod quis excommunicat⁹ est, & incurrit excõmunicationẽ. Quartò, cõmunicare in humanis actibus prohibitis. Qui tamen participant nõ in contemptum, nec credendo, ex tali communione vẽturam esse sententiam in cõtemptum, nec contra præceptoriam prohibitionem superioris factam, peccant quidem sed venialiter.

Casus liciti in communicando extra diuina cũ excommunicatis, hoc versu continentur.

Vtile, lex, humile, res ignorata, necesse.

Vtile, vtrique parti intelligatur.

Lex, ad matrimonium pertinet.

Humile, ad seruos, filios non emancipatos, aut commensales, famulos, &c.

Res ignorata, ad ignorantiam facti & iuris extenditur.

Necesse, ad violentiam, & indigentiam corporalem, & sustentationem ipsius excommunicati: intelligitur etiam necessitas damni vitandi, & spiritualis consilij, metus etiam cadens in virum constantem.

De casibus excommunicationis.

EXcommunicatio minor incurritur, participando cum excommunicato publicè & nominatim, vel ob notoriam iniectionem manus violentæ in Clericum: & ab ea quiuis confessarius potest absoluere.

De casibus excommunicationis maioris, breuiter dicetur, in duas partes diuidendo, scilicet, in eos qui reseruantur in Bulla cœnæ Domini, & in alios omnes vtcunque reseruatos.

Reseruata in Bulla cœnæ Domini.

PRimus casus est hæresis, & comprehendit eos qui præsumunt legere libros hæreticorũ, quique imprimunt, & domi habent, & demũ omnes fautores, receptores, et defensores hereticorũ.

Secundò, excommunicantur piratæ, & eorum fautores.

Tertiò imponentes noua pedagia in terris suis, vel prohibita exigentes.

Quartò, falsificatores literarum & supplicationum Apostolicarum, & mutantes supplicationes huiusmodi signatas, & datatas, vel nomine Pontificis, aut Vicecancellarij, aut Datarij eas signare præsumentes, sine Papæ vel Datarij licentia.

Quintò, qui ad sedem Apostolicam venientes, & recedentes ab ea, & in curia morantes, sine iurisdictione, temeritate propria capiunt, spoliant, detinent, aut ex deliberatione verberare, mutilare, vel interficere præsumunt, et qui talia fieri faciunt, seu mandant,

Sextò, qui litigantes in curia, vel ad eam recurrentes pro suis causis, & negotijs, vel aduocatos, vel procuratores ipsorum, vel auditores, vel iudices occasione causarum, vel negotiorum huiusmodi, verberant, mutilant, spoliant, vel occidunt.

Septimò, mutilantes, vulnerantes, interficientes, capientes, detinentes, deprædantes Romipetas, & peregrinos, ad Vrbē causa deuotionis, seu peregrinationis accedentes, & in ea morantes, vel recedentes ab ipsa, & in his dantes auxilium, vel fauorem.

Octauò, qui occupare, detinere, hostiliter destruere, vel inuadere in totum vel in partem, almam Vrbem, regnum Siciliæ, Sardiniā, Corsicam, terras citra Pharum, patrimonium Ecclesiæ, & terras ei subiectas præsumunt: aut iurisdictionem supremam Ecclesiæ competentem, vsurpare, perturbare, retinere, vexare præsumunt, & adhærentes, ac defensores eorum, seu auxilium, consilium, fauorem præstantes.

Nonò, ablatores, vel detentores, vel in quorum manus peruenerint scienter reliquiæ, & alia quæcunque ex ecclesijs, & alijs locis intra & extra mœnia Vrbis, tempore direptionis, sub Clemente septimo, nisi restituerint res ablatas dominis, si nouerint eos, vel deputatis ad hoc, vel cum ipsis amicabiliter concordauerint.

Decimò, quicunque equos, arma, quæuis metallorum genera, atque bellica instrumenta, lignamina, funes, & materiam eorum, & alia prohibita, deferunt inimicis nominis Christi, quibus Christianos impugnant, & qui de rebus Reipub. Christianæ

stianæ statum concernentibus, in Christianorum damnũ, inimicos religionis certiores faciunt, illisque consilium præstant.

Vndecimò, temerè mutilantes, verberantes, vulnerantes, interficientes, capientes, incarcerantes, & detinentes Patriarchas, Archiepiscopos, Episcopos, eaque mandantes.

Duodecimò, qui impediunt, seu inuadunt victualia, vel alia ad vsum Rom. curiæ necessaria adducentes, vel qui impediunt, ne deferantur, seu perturbant, & qui talia defendunt.

Decimotertiò, qui inhibent, ne aliquæ literæ Apostolicæ, citationes, monitoria, & executoriales, quę à sede Apostolica emanauerint, sine suo beneplacito executioni mandentur, ac notarios, vel executores eorum capiunt, incarcerant, detinent, vel id fieri curant, & ne literis, & mandatis, seu decretis sedis Apostolicæ, & legatorum, ac nuntiorum, & iudicum legatorum, &c. pareatur, nisi habito prius eorum consensu, &c. néue tabelliones, & notarij super huiusmodi conficere instrumenta, vel acta, aut confecta parti cuius interest, tradere debeant.

Decimoquartò, qui sub quibuslibet pœnis prohibent, statuunt, seu mandant, ne pro quibusuis negotijs prosequendis seu gratijs impetrandis, ad Rom. curiam accedant, seu impetrent, seu impetratis vtantur. Quiq, à Romani Pontificis obedientia pertinaciter se subtrahere, vel recedere præsumũt.

Decimoquintò, qui personas ecclesiasticas, capitula, &c. ad suum tribunal, vel concilium, præter

iuris communis diſpoſitionem trahunt, vel id curant, & qui ſtatuta, pragmaticas, & decreta hactenus fecerunt, & publicarunt, aut facient, & publicabunt infuturum, quibus libertas eccleſiaſtica tollitur, læditur, deprimitur, aut reſtringitur, aut Apoſtolicæ ſedis iuribus præiudicatur.

Decimoſextò, qui iuriſdictiones, fructus, & redditus, ad eccleſiaſticas perſonas ratione eccleſiarum, &c. pertinentes, vſurpant, ſurripiunt, vel ſequeſtrant: aut collectas, decimas, & alia onera, perſonis eccleſiaſticis, atque eorum bonis (abſque expreſſa licentia Romani Pontificis) imponunt, aut etiam à ſponte dantibus recipiunt, & qui prædicta exequuntur, vel procurant, aut in eiſdẽ auxiliũ, conſilium, vel fauorem, votum, ſeu ſuffragium præſtant.

Decimoſeptimò, Cancellarij, Vicecancellarij, Conſilarij Principum, aut præſidentes Cancellariarum, Conciliorum, ac Parlamentorum, & procuratores generales eorum, vel aliorũ principum & Archiepiſcopi, Epiſcopi, Abbates, Commendatarij, Vicarij, & Officiales, qui beneficiales, & alias ſpirituales, et ſpiritualibus annexas cauſas, ab Auditoribus, & Commiſſarijs apoſtolicis auocant, ac perſonas, capitula, cõuentus, collegia, cauſas huiuſmodi, exequi volentes, authoritate laicali impediunt, & ad illorum cognitionem, tanquam iudices ſe intromittunt, & partes actrices, ad reuocandum citationes, inhibitiones, aut alias literas, et abſoluendum eos contra quos emanarunt, à cenſuris, & pœnis in illis contentis ordinant, vel compellunt,

pellunt, vel aliás executionem literarum, vel executorialium impediunt. Qui non intelliguntur absoluti, nisi statuta, &c. publicè reuocauerint, &, vbi annotata sunt, deleuerint, & de reuocatione, & cassatione Papam certiorem fecerint, cum proposito desistendi, &c.

Additur postremo de ijs, qui contra tenorem præsentium aliquos absoluere præsumpserint, nisi in articulo mortis, & tunc præstita cautione de stando S. R. Ecclesiæ mandato, vel satisfaciendo, &c.

Et hactenus de reseruatis in Bulla cœnæ, in qua fusius hæc videbuntur, & quia quotannis ea posset innouari, curandum est, vt singulis annis ab ordinarijs, vel alia via inquiramus, an aliquid innouatum fuerit in ea, nec ne.

De alijs casibus excommunicationis non reseruatis in Bulla cœnæ Domini.

PRimò Excommunicantur domini seu rectores, vel officiales eorum, circa negotium Inquisitionis contra hæreticos deficientes, & omnes qui in hoc dederint consilium, auxilium, vel fauorem.

Secundò, inquisitores, & officij inquisitionis executores, qui procedere omittunt cõtra hæreticos, contra suam conscientiam, & iustitiam, vel falsò hæresim imponunt Papalis.

Tertiò, inquisitores, & commissarij eorum, vel Episcoporum, siue capituli, Sede vacante, qui pecuniam pretextu officij inquisitionis modis illicitis extorserint, aut scienter occasione dicti officij Ec-

clesiæ bona ad fiscum, etiam ecclesiæ, ob delictum clerici applicare attentauerint.

Quartò, qui perseuerant, vel assumunt statum vel sectam fratricellorum, bisochorum, beghinorũ, & prælati, qui eis concedunt.

Quintò mulieres statum beghinatus sectantes, vel de nouo assumẽtes, ac religiosi eas admittentes, vel prębentes consilium, auxilium, vel fauorem.

Sextò, qui præsumptuose volunt ordinationes ab Octauiano, & Guidone factas, ratas esse.

Septimò, qui de tertiæ partis Cardinalium nominatione confisus, Papæ sibi nomẽ vsurpat, et qui ipsum recipiũt, & qui à paucioribus, quàm à duabus partibus Cardinalium electus, gerit se pro Papa, nisi maior concordia intercesserit.

Octauò, qui in clericum, vel monachum manus violentas iniiciunt. Et non solùm executor intelligitur, sed qui mandat, consulit, dat auxilium, fauorem, consensum, & qui ratum habet post factum, si nomine ipsius factum est: & regulariter in grauibus Papalis est.

Nonò, Insequentes Cardinales, vel manus violentas in eos inicientes. Item domini temporales, vel eorum officiales, qui contra huiusmodi constitutionem Bonifacij. cap. Fœlicis, non fecerint sertiari, intra mensem à die notitiæ computandum.

Decimò, qui Episcopum percusserit, ceperit, bannierit, vel id mandauerit, ratificauerit, consuluerit, fauerit, socius fuerit, vel scienter defenderit. Idem de officialibus ciuitatis, qui aliquid horum contra

contra Episcopum suum commiserunt culpabiliter: & ex parte excommunicatio hæc reseruatur in bulla cœnæ domini.

Vndecimò, qui quempiam Christianorum per quoddam genus hominum (quos vocant Assasinos) interfecerit, vel interfici mandauerit, quamuis mors non sequatur, aut eos receptauerit, defenderit, vel occultauerit.

Duodecimò, qui victualia deferunt, vel quæuis mercimonia, tempore belli, ad infideles, & quouis tempore, si deferunt in Alexandriam, vel alia loca Sarracenorum Aegypti.

Decimotertiò, qui effringunt, & simul spoliant loca sacra: & Papalis est, post denunciationem.

Decimoquartò, qui Christianos naufragantes rebus suis spoliant, nisi reddiderint.

Decimoquintò, Cardinales qui sede vacante, cõstitutioni de electione Ro. Pontificis, præter simoniam facienda, contrauenire præsumpserint: & est Papalis.

Decimosextò, qui ab ordinationibus, sententijs, seu mandatis Romanorum Pontificum ad futurũ Conciliũ appellant, aut qui ad hoc fauorem, consilium, auxilium, dederint, vel aliorum dicta approbauerint, &c. Papalis est.

Decimoseptimò, qui literarum Apostolicarum falsarijs fauent: & layci, qui talibus literis talĩs vtuntur: & est Papalis.

Decimooctauò, Impugnantes literas electi in Papam antequam coronatur.

Decimononò, qui ecclesiasticam libertatem

offendunt faciendo feruari ftatuta, & confuetudines introductas contra eam, nifi intra duos menfes poft publicationem fententiæ de capitularibus fecerint amoueri & ftatutarij fcriptores, poteftates, confules, rectores, confiliarij, & qui fecundum ea prefumpferint iudicare, vel in publica forma fcribere iudicata.

Vicefimò, qui reprefalias aduerfus perfonas ecclefiafticas, feu bona ipforum concedunt, vel extendunt ad eas, nifi intra menfem reuocauerint.

Vicefimoprimò, qui perfonas ecclefiafticas ad fubmittendum Ecclefias, bona illarum immobilia, vel iura illarum (in cafibus non permiffis à iure) laicis compulerint, vel vfurpauerint ex huiufmodi contractibus, etiam licite factis, aliquid, nifi legitimè moniti reftituerint, &c.

Vicefimòfecundò, qui quaflibet perfonas ecclefiafticas, ad quas fpectat electio in monafterijs, vel pijs locis, vel confanguineos earum, aut ipfas Ecclefias, vel cetera loca, grauauerint, fpoliando vel aliàs iniuftè perfequendo, pro eo quòd noluerunt eligere perfonam, ad cuius electionem inducebantur.

Vicefimotertiò, qui impediunt litigantes in quouis foro ecclefiaftico etiam extra curiam, in caufis, quæ de iure ad dictum forum pertinent, vel confilium, auxilium, fauorem ad hoc preftant.

Vicefimoquartò, qui dant alicui licentiam occidendi, vel grauandi in perfonis vel in bonis fuis, vel fuorum, aliquem, pro eo quod fententiam excommunicationis, fufpenfionis vel interdicti protulerit,

tulerit, vel eum, cuius occasione fuerit prolata, vel obseruantes easdem sententias, vel sic excommunicatis communicare nolentes, nisi re integra licentia reuocetur, vel si ad bonorum captionem, occasione ipsius licentiæ sit processum, nisi bona ipsa fuerint intra septem dierum spacium restituta aut satisfactio pro ipsis impensa. Item qui vtuntur dicta licentia ad aliquid præmissorum, vel motu proprio id committunt, & post duos menses reseruatur Sedi Apostolicæ.

Vigesimoquintò, domini temporales interdicētes subditis, ne personis ecclesiasticis vendant, emant, aut alia obsequia exhibeant.

Vigesimosextò, qui regalia, custodiam, siue guardiam, vel titulum aduocationis in locis pijs vacantibus, de nouo vsurpare conantes, bona ecclesiastica occupare præsumunt, & personæ eorundē piorum locorum, quæ hoc fieri procurant: Bonifa. de electione generali lib. 6. Episcopa.

Vigesimoseptimò, qui fecerit contra statutum Alexandri. 4. qui ecclesias & personas eccelesiasticas ad pedagia, & guidagia statuit non teneri.

Vigesimooctauo, Consules, rectores, & qui potestatem habere videntur, cum fautoribus suis, qui onera imposuerint, & angarijs affixerint personas ecclesiasticas, & euacuauerint iurisdictionem, & authoritatem prælatorum, ita vt nihil potestatis temporalis in suos videatur eis remansisse, si commoniti desistere noluerint, & successores eorum in officijs, nisi intra mensem, à successione computandum satis fecerint.

Vigesimononò, qui reuocationem excommunicationis, &c. vel absolutionem vi vel metu extorquent.

Trigesimò, offendentes ecclesiasticam libertatem in claustri officio, claudentium diuinum cultum excommunicatis, & interdictis, & est papalis.

Trigesimoprimò, impedientes sequestrationem beneficij per loci ordinarium factam, vna diffinitiua sententia contra possessorem promulgata, vel fructus sequestratos quoquo modo occupare præsumentes.

Trigesimo secundò, Impedientes monialium, aut canonicarum secularium visitatores in suo officio, nisi moniti resipiscant.

Trigesimosecundò, Sepelientes in loco sacro hæreticos, & eos qui deliberatè adherent eis, ac receptatores eorum.

Trigesimoquartò, qui in cœmiterijs tempore interdicti, quoscunque, in casibus non concessis, aut excommunicatos publicè, vel nominatim interdictos, vel manifestos vsurarios, scienter sepelire præsumunt, non sine contemptu clauium.

Trigesimoquintò, qui scienter in gradibus prohibitis consanguinitatis, aut affinitatis, vel cum monialibus, vel qui in religione, aut sacris constituti, matrimonium contrahunt.

Trigesimosextò, simplices religiosi, qui decimas ecclesijs debitas vsurpare præsumunt, &c. nisi post requisitionem desistant à premissis intra mensem, & damnificatis ecclesijs emendam intra duos mẽses faciant.

Trige-

Trigesimoseptimò, Religiosi, & clerici seculares, inducentes alios ad vouendum, vel promittendum, vt sepulturas apud suas Ecclesias eligant, vel iam electas vlterius non immutent, est Papalis.

Trigesimooctauò, Religiosi de claustris ad audiendas leges, vel medicinã exeuntes, et intra duos menses ad claustrũ non redeuntes, & presbyteri, ac alij clerici personatus habentes, intra prædictum spacium ab huiusmodi audiendis non desistentes.

Trigesimononò, Officiales communitatum, aut potestates, vsuras quibusdam statutis fouentes, & iudicantes quod soluantur vsuræ, vel quod cum solutæ repetuntur, non restituantur. &c.

Quadragesimò, Clerici minores Episcopis, qui in terris suis permittunt publicos vsurarios alienigenas ad fœnus exercendum domos conducere, vel alias habitare, & non expellunt intra tres menses de cetero non admissuri, vel eis locant, vel alio quouis titulo concedunt domos ad fœnerandum vsurariæ prauitati fauentes.

Quadragesimoprimò, qui vrbis Ro. dignitates, seu officia vsurpant.

Quadragesimosecundò, Dominus & alij rectores, & officiales ciuitatis, in qua Papæ electio celes lebranda est, sibi iniuncta diligenter non adimplentes, aut fraudem in eis committentes.

Quadragesimotertio, Mittentes scriptum vel nuncium Cardinalibus, in conclaui existentibus, vel alicui ipsorum secreto loquentes.

Quadragesimoquartò, Religiosi mendicantes, qui ad habitandum domos, vel loca quæcunq; de

nouo

nouo recipiũt, vel recepta mutãt, vel in alios transferunt, quocunque alienationis titulo.

Quadragesimoquintò, scienter communicantes, auxiliando, fauendo, vel consulendo ei, qui nominatim excommunicatus est, in crimine, propter quod est excommunicatus.

Quadragesimosextò, Clerici, qui scienter & spõte recipiunt ad diuina excommunicatum à Papa: & est papalis.

Quadragesimoseptimò, qui fictionem seu fraudem committunt ad hoc, vt iudex personaliter vadat ad mulierem pro testimonio.

Quadragesimooctauò, pars quæ procurat, vt de alijs, quàm de manifestis iniurijs, seu violentijs conseruatores se intromittant, vel ad ea quæ iudicialem indaginem exigunt, suam extendant potestatem.

Quadragesimononò, Religiosi temerè habitum suum dimittentes, vel ad quæuis studia sine debita licentia accedentes, & doctores, qui religiosos habitu suo dimisso leges vel medicinam scienter docere, aut in scholis suis retinere præsumunt.

Quinquagesimò, simplices monachi, & Canonici regulares ad curias Principum se conferentes, vt damnum aliquod inferant suis prelatis, aut Monasterio.

Quinquagesimoprimò, Monachi intra septa monasterij sine licentia Abbatum suorũ arma tenentes.

Quinquagesimosecundò, Religiosi parochiale officium circa extremam Vnctionem, Eucharistiã, Matri-

Matrimonium,& abſolutionem excommunicatorum à canone, & ſtatutis prouincialibus, vel Synodalibus, vel etiam à culpa,& à pœna vſurpantes:eſt Papalis.

Quinquageſimotertiò, Religioſi, qui proferunt aliqua,vt audientes retrahant à ſolutione decimarum Eccleſijs debitarum.

Quinquageſimoquartò, Religioſi ſuſpenſi ab officio prædicationis, quod ſcienter poſtpoſuerint conſcientiam facere confitentibus, de non ſolutis decimis, Eccleſiis debitis, ſi dicta negligentia non purgata,prædicare præſumunt.

Quiquageſimoquintò, Religioſi non ſeruantes interdictum, vel ceſſationem à diuinis, quam ſeruat mater eccleſia,ſi ſit localis ac generalis.

Quinquageſimoſextò, qui propter legitimum impedimentum abſoluti à ſententia canonis vel hominis, abeo, qui de iure abſoluere non poterat, contemnunt, quàm primùm commodè poſſunt, ei à quo de iure erant abſoluendi, ſe præſentare :& abſoluti à Papa vel ipſius legato, quibus iniunctū eſt,vt irent ad ordinarios,vel aliquem aliū pro pœnitentia, & vt ſatisfacerent iniuriam paſsis, ſi hæc quàm primum poterunt, nō curauerint adimplere: & eſt Papalis vel Epiſcopalis vt prior, in quam reincidit.

Quinquageſimoſeptimò, qui in locis Chriſtianorum,corpora defunctorum,ad alia loca transferenda,exenterare, ac inhumaniter, & crudeliter pertractare, vel pertractari facere præſumunt: eſt Papalis,

Quinquagesimooctauò, qui dant, & recipiunt aliquid simoniacè, in ordine vel beneficio, vel mediatores fuerint, vel procurauerint, vt huiusmodi fiat simonia: est Papalis.

Quinquagesimononò, qui aliquid ex pacto dat, aut recipit, pro ingressu religionis: est Papalis.

Sexagesimò, Religiosi, qui ex ordinibus mendicantium ad aliquem monasticum ordinem (preter Charthusiensem) absq; sedis Apostolicæ licentia speciali, conuolant, & qui ipsos recipiunt: est Papalis.

Sexagesimoprimò, qui bona ecclesiastica alienant, & alienata recipiunt.

Sexagesimosecundò, Sacerdotes officium vicecomitis, aut Præpositi secularis habentes, & post monitionem emendare nolentes.

Sexagesimotertiò, qui asserere præsumunt, tenentes beatam Virginem ab originali peccato fuisse præseruatam, Hæresim, aut peccatum mortale incurrere, & vice versa: est Papalis.

Sexagesimoquartò, impedientes Legatos, vel nuntios Apostolicos, ne recipiantur, & faciant ea, ad quæ missi sunt.

Sexagesimoquintò, Vocati ad dirigendas moniales in electionibus faciendis, qui non abstinent ab his, vnde poßit oriri discordia, vel nutriri, in ipsis electionibus.

Sexagesimosextò, qui ordini Prædicatorum, aut Minorum contumeliam, aut iniuriam faciunt, intrando Monasteria monialium in casibus non conceßis, vel libellos in infamiam status ipsorum edendo,

edendo, detinendo, vel publicando, vel docendo quod non sunt in statu perfectionis, & quod non liceat eis de eleemosynis viuere, vel prædicare, vel confessiones audire de licentia Papæ, vel exercendo violentiam in loca ipsorum, vel detinendo in Ecclesijs suis Apostatas eorum, & eos reijciendo à consortio Vniuersitatis Parisiensis, & Papalis est, vel Generalibus, aut Conseruatoribus horum ordinum ferè reseruata.

Sexagesimoseptimò, Cardinales Ro. ecclesiæ reuelantes aliquid in consistorio vetitum à Papa, vnde aliquid præiudicij vel scandali nascitur.

Sexagesimooctauò, qui librum, aut quamcunque scripturam imprimere seu imprimi facere præsumunt, nisi prius in Vrbe per vicariū et sacri palatij Magistrū, in alijs verò diœcesibꝰ per Episcopum vel aliū peritū ab eo deputatū, et ab inquisitore.

Sexagesimononò, qui in suis prædicationibus ad populum, miracula falsa, aut incerta, vel prophetias, quæ ex sacra scriptura non constant, prædicare, vel Ecclesiæ prælatis detrahere ausi fuerint.

Septuagesimò, accedentes ad Dominicum sepulchrum sine licentia Papæ.

Septuagesimoprimò, qui audiunt scienter libros Hæreticorum, & inquisitoribus absolutio reseruatur. Sunt & aliæ excommunicationes, quæ non videntur in vsu esse, vel non sunt generales, sed quæ in hac vel illa diœcesi vigent, & confessarij (præsertim qui facultatem ab eis absoluendi non habent) debent curare, vt eas nouerint quæ ligant, vbi ipsi confessiones audiunt. Sed

dicta

dicta de casibus excommunicationis sufficere videntur, vt si qui occurrerint, agnoscantur. Qui fusiorem tractationem requiret, ad canones, vel alios authores ei recurrere, vel certè peritiores consulere licebit.

De suspensione.

SVspensio est censura ecclesiastica, inhabilitans ad executionem ordinum, officiorum, vel iurisdictionis, ex aliquo impedimento proueniens, ex institutione ecclesiæ habet robur: & quamuis pœna sit potius quàm culpa, communiter tamen propter peccatum incurritur.

Qui suspensus est à pontificalibus, non potest quæ sunt pontificalia. Qui ab ordine tantùm, non potest ea quæ sunt ordinis: si à iurisdictione tantùm, non potest quæ sunt iurisdictionis: si ab vtroque, neutrum potest. Si est suspensus ab officio, & beneficio, nòn potest agere nomine proprio, tanquam beneficiatus: nec debet habere redditus, licet mediocrem sustentationem habere posiit, si aliunde non habeat vnde viuat. Suspensus à iure etiam propter defectum corporalem, vel ab homine, debet abstinere ab officio etiam post contritionem & cõfessionem, quousque relaxata fuerit sententia: aliàs suspensus à diuinis, vel officio, vel celebratione, si contra faciat, mortaliter peccat.

Cum minora interdicuntur, maiora intelliguntur interdicta, non vice versa: vt suspensus à subdiaconatu interdicitur à superioribus ordinibus, non è contrario.

Qui-

Quicunque poteſt cogere per cenſuram eccleſiaſticam, poteſt ſuſpendere, excommunicare, et interdicere, & qui poteſt excommunicari, poteſt ſuſpendi, & debet fieri in ſcriptis ſuſpenſio monitione præmiſſa, quando fit propter contumaciam, non autem ſi feratur in pœnam delicti commiſsi.

Quando in ſententia ſuſpenſionis dicitur: Donec ſatisfecerit, &c. adueniente conditione, nõ indiget alia relaxatione, ſicut excommunicatio.

Suſpenſus à iure, poteſt ab Epiſcopo abſolui, niſi canonis conditor ſibi reſeruet, vel niſi ſit ſuſpenſus propter peccatum, à quo non poteſt ipſe abſoluere. Si verò ab homine ſententia eſt inflicta, abſoluet qui eam tulit, vel ſuperior: & abſolutio fit ſolo verbo, reuoco, vel remoueo, vel abſoluo à tali ſententia: quia non habet propriam formam.

Caſus permulti ſunt in quibus incurritur ſuſpẽſio, inter quos eſt concubinatus notorius clerici, oblatio vel ſuſceptio duelli à clerico. Suſpenduntur etiam ordinati extra tempora, vel ab epiſcopo nõ ſuo, vel excommunicato &c. Suſpenduntur & ſimoniaci: Sed de his & alijs qui pleniorem deſiderat tractatũ, videat canones, vel aliquem ex his qui collegerunt (vt Syluester) aut conſulat peritos.

De interdicto.

Interdictum eccleſiaſticum eſt quædam prohibitio, qua in aliqua terra vel eccleſia, vel perſonis, interdicitur adminiſtratio ſacramentorum, vel diuinorum officiorũ celebratio, ſ. u exeatio aliquorum ſpiritualium. Et quando prohi-

bentur omnia ſpiritualia, dicitur ſtrictũ: quando quædam tantum, dicitur largum. Triplex eſt, locale tantum, perſonale tantum, locale & perſonale ſimul. Et cum interdicitur aliqua vrbs, locale: cum clerus, perſonale: cum vtrunque vrbs & perſonæ, dicitur locale & perſonale ſimul.

Quodlibet iſtorum duplex eſt: generale, vt cum interdicitur tota vrbs, vel populus, vel prouinciæ: particulare, vt cum aliqua eccleſia in vrbe, vel aliqua perſona, vel in vno delicto plures nominantur: tunc quocunq; pergāt interdicti ſunt, quamdiu durat interdictum (ſi ad tempus fuit) vel abſoluũtur, nec poſſunt audire diuina, imò in diuinis euitandi ſunt, ſi ſint nominatim interdicti, ſicut excommunicati, non autem extra diuina.

Poteſt Papa omnia interdicere, præter baptiſmum paruulorum, & pœnitentiam morientium, & illa ſine quibus iſta duo non poſſunt bene fieri: alij prælati non poſſunt, niſi ſecundum iuris diſpoſitionem interdicere.

Ad obſeruationem interdicti tenetur quis, quando publicè promulgatum eſt contra perſonam vel collegium, vel locum certum à iudice, ſpecialiter & expreſſè, non aliter. Sufficit autem ſcire quòd vicini, & maximè metropolitana eccleſia receperit ſententiam, & ſeruet: & etiam religioſi exempti, niſi habeant ſuper hoc ſpeciale priuilegium, tenentur id obſeruare. Excuſat tamen ignorantia probabilis, non craſſa, vel ſupina.

Clero interdicto, non intelligitur populus interdictus, nec vice verſa. Et nomine cleri, in materia

fauora-

fauorabili, intelligũtur religiosi, nõ autẽ in odiosa. Interdicta ciuitate propter delictum domini, ciues nõ sunt interdicti. Ideo extra ipsam possunt audire diuina. Si autem populus est interdictus, & Comites & nobiles interdicti sunt, nisi ex priuilegio sint sui iuris, & etiã suburbia, et villę, circa ciuitatem, quæ non pertinent ad aliam vniuersitatem.

Interdicto clero, non est interdicta ecclesia. ideo alij clerici licitè celebrant in ea. Si ecclesia interdicatur, alia ecclesia cohærens, vel capella mediante muro, nõ intelligitur interdicta. Si veniant homines non interdicti ad alia loca interdicta, non poterunt ibi celebrare, neque audire diuina: secus si communitas, & non locus: excludendi tamen essent interdicti, & curandum ne vilipendantur censuræ ecclesiasticæ. Qui habitant in populo interdicto, non sunt tamen de illo, non censentur interdicti, nec pueri, qui doli non sunt capaces.

Interdictum aliquando emanat à iure, aliquando ab homine. A iure, generale est contra collegiũ, vel vniuersitatem cogentem ecclesias, vel personas ecclesiasticas soluere pædagia, &c. Secundò, contra vniuersitatem locãtem domos vsurarijs, ad exercendũ fœnus. Tertiò, contra vniuersitatem quæ represalias concedit contra personas ecclesiasticas. Quartò, contra non seruantes seruanda, in electione papæ. Quintò, contra quamcunq; ciuitatẽ (præter Romanam) quę consentit dando auxilium, cõsilium, vel fauorem occidentibus, vel percutientibus Cardinalem, vel non punientem infra mẽsem, si potest. Sextò, contra ciuitatem quæ proprium

Episcopum percusserit, vel ceperit, aut in exilium miserit. Septimò, contra clericos, vel religiosos inducentes aliquem ad vouendum, vel promittendum de sepultura, si in ecclesia eum postmodū sepeliant, si non restituant omnia intra decem dies. Octauò, contra regnum, vel locum, quando dominus eius impedit, ne legatus vel nuntius Papæ possit exequi officium suum.

In prædictis tamen casibus (vt dictum est) nullus tenetur seruare interdictum, ante denuntiationem per iudicem faciendam.

Particulariter quandoque locus interdicitur à iure. Primū, quando ecclesia est polluta per homicidium, vel effusionem sanguinis iniustam, aut seminis, studiose procuratam. Et ante reconciliationem, non debent ibi officia diuina celebrari. Secūdò, si propter discordiam patronorum, Episcopus claudit ostia, & tollit inde reliquias, & prohibet celebrari. Tertiò, si ecclesia per simoniam esset consecrata. Quartò, si principaliter pro quæstu. Quintò, si sine licentia diœcesani Episcopi. Sextò si sine reliquiis, vel in loco deserto. Septimò, si hæreticus tradatur sepulturæ ecclesiasticæ scienter. Ab homine quocūq; fertur sentētia interdicti, q̄ potest ferre excommunicationis, vndè nulla mulier id potest.

Quando ab homine fertur ob contumaciam, debet precedere monitio, et forma tradita. Et defectu monitionis, aliquando est nullum, aliquando iniustum interdictum. Si propter delictum feratur, non est necessaria admonitio.

Forma verborum in Interdicto, est ista. Nos propter

propter talem causam, ecclesiam, vel ciuitatem, ecclesiastico supponimus interdicto: & secundum doctores, non potest poni sine rationabili causa.

Ad relaxandum interdictum, non est aliqua certa forma verborum, sed nudo verbo potest tolli, dicendo, reuoco, remoueo, vel absoluo, & similia. Et si est ad tempus, vel ex conditione, his expletis ex seipso desinit. Sola enim intentione authoritatem habentis, quocunque modo expressa relaxatur.

Quando persona est simpliciter interdicta, illa post satisfactionem relaxari debet vel absolui: quãdo verò populus, vel locus, soli qui peccauerunt, satisfaciant, et absoluantur. Si illi, in quorum fauorem positum est interdictum, non seruant, nec alij tenentur: & dicuntur violare, quando maiores ex eis, vel eorum maior pars violat.

Interdictum potest relaxari (si est ab homine) ab eo qui tulerit, vel à superiore. Si verò sit à iure, & conditor iuris non reseruauerit, Episcopus potest relaxare, & non inferior ordinario. Si esset terminatum ad certum tempus à iure, non posset tolli ab ordinario, ante illud tempus.

In generali interdicto, loci non personæ, standum est moderationi cap. Alma, &c. Id est, vt quotidie in ecclesijs, & monasterijs missæ, & alia officia celebrari possint, sicut prius: voce tamen submissa, ianuis clausis, nõ pulsatis campanis, excommunicatis, & interdictis exclusis: & in festiuitatibus Natalis Domini, Resurrectionis, Pentecostes, Corporis Christi, Assumptionis, Omnium sanctorum pulsatis campanis diuina celebrantur, exclusis

tantùm excommunicatis: dum tamen illi, propter quos positum est interdictũ, non appropinquent altari, id est, non faciant offertorium: & dies incipit à vesperis vigiliæ, vsque ad festi completorium, imò & missa vigiliæ secundum aliquos potest includi. Eisdem diebus aqua solenniter potest benedici & aspergi, panes & fructus benedici, & administrari: benedici virgines, calices, &c.

Sacramentum baptismi adultorum & paruulorum, tempore interdicti conceditur, & confectio chrismatis in die Iouis sancti, & chrismatio tam adultorum, quàm puerorũ. pœnitentia tam sanorum, quàm morientium, exceptis excommunicatis, & illis quorum culpa, vel dolo, lata est sententia, vel dederunt auxilium, &c. Conceditur etiam viaticum existentibus in periculo mortis, & potest portari cum lumine & campanula, nec prohibentur interdicti adorare hostiam, nisi cum diuina officia actualiter celebrantur.

De cessatione à Diuinis.

ALiquando, cum obedientia non est præstita excommunicationi, nec interdicto, addi solet cessatio à diuinis, quæ prohibet celebrationem diuinorum officiorum & administrationem sacramentorum, etiam ianuis clausis. Tunc autem literæ Apostolicæ bene considerandæ sunt & secundum eas iudicandum: quia ligant quantũ Pontifex expressit, et non amplius. Est ergo cessatio à diuinis, qua desistitur ab officijs diuinis & ministerio sacramentorum; & diuiditur in generalem, qua

quæ imponitur loco vniuersali, vt ciuitati, & in particularem, quæ imponitur loco particulari, vt Ecclesiæ. Non est autem censura, quemadmodum erat interdictum, & qui violat cessationem à diuinis, etiam particularis, non est propterea irregularis, vt qui violat interdictum. Et qui priuilegium habet audiendi diuina officia tempore interdicti, non ei suffragabitur, vt tempore cessationis à diuinis, audire posit: nec qui priuilegium habet audiendi tempore cessationis generalis, continuo audire poterit tempore cessationis particularis. Et hæc de cessatione attigisse sit satis.

De irregularitate.

Irregularitas, est nota seu impedimētum canonicum, de facto proueniens, qua quis ad ecclesiasticos ordines promoueri, & iam promotus in eis ministrare prohibetur. Vnde latius patet, quàm suspensio, quæ tantùm importat inhabilitatem ad executionem.

Tribus modis in genere cōtrahitur, ex delicto, ex defectu corporis, ex defectu sacramenti: nunquam tamen incurritur, nisi secundum illos modos, vel casus, qui expressi sunt in iure.

Sunt autem multi casus. Primus, per homicidium. Secundus, per ordines susceptos, vel sacros exercitatos in maiori excommunicatione. Tertius, per plures ordines sacros vno die receptos, vel minores, cū aliquo sacro, nisi excuset consuetudo. Quartus, per reiterationem Baptismi. Quintus, per apostasiam à fide. Sextus, per infamiam secundum

quosdam, quæ tollit executionē ordinū,& exercitiū cuiuscunque dignitatis, et honorem quæsitū & quærendū. Septimus, per ordinationē ab Episcopo nominatim excommunicato, schismatico, heretico, deposito, suspēso, interdicto, degradato: secus si toleratur adhuc ab ecclesia. Octauus, recipiēdo ordines ab eo q̄ renunciauit loco et dignitati, vel ab Italico, si recipiēs sit vltramōtanus,& celebret. Nonus, recipiendo extra tempora, vel ante ætatem, si ministrat in suscepti ordinis ministerio, secundum aliquos. Decimus, ministrando solenniter in ordine sacro non habito. Vndecimus, incurritur à suspenso, excommunicato vel interdicto, ingerenti se diuinis, celebrando, vel faciendo aliquid attributum certo ordini, etiam minori, vt Accolitatus, si vt talis id faciat. Duodecimus, propter crimē quo suspensus est à canone, si ministrat in ordine sacro. Decimustertius, propter bigamiam. Decimusquartus, propter matrimonium contractum ab eo qui est in sacris, vel habet votum solenne. Decimusquintus, per celebrationē vel cuiusuis ordinis executionem in loco specialiter per iudicem interdicto. Decimussextus, propter corporis vitium, id est, si quis est mutilatus aliquo membro, vel debilitatus: qualis est cæcus, vel habens manum aridam, vel aliud membrum inefficax, si quidem reddatur inhabilis, ad frangendum, vel contrectandum hostiam, vel calicem: vel scandalum generat propter deformitatem. Decimusseptimus, propter illegitimitatem. Decimusoctauus, propter dilationem baptismi in adultis vsque ad ægritudinem, nec ista

irregu-

irregularitas tollitur per baptiſmum. Decimusnonus, propter hæreſim. Viceſimus, propter ſeruitutem. Adduntur & alij quidam caſus, ſed ſufficiat hos enumeraſſe.

Vt autem fuſiùs dicatur de irregularitate, quæ contrahitur per homicidium, vel mutilationem actualem, vel cùm quis operatur aliquid, quod ſit propriè horum cauſa, etiam abſque peccato: Aduerte quòd ſi effectus non ſequitur, nunquam incurritur irregularitas, quia ſola voluntas non ſufficit.

Tres autem regulas ponit S. Thomas ad diſcernendum, quando huiuſmodi irregularitas incurratur. Prima eſt, qui dat operam rei licitæ, adhibens diligentiam quam debet, & non excedens, nec habens voluntatem occidendi, vel mutilandi, non fit irregularis propter ſequens homicidium. Secunda eſt, qui dat operam rei licitæ non adhibens diligentiam, quam debet, vel exiſtens in culpa commiſsionis etiam leui, non autem leuiſsima, id eſt, omiſsionis, fit irregularis. Tertia, qui dat operam rei illicitæ ſemper fit irregularis: ſub his plurima particularia eluceſcere poſſunt. Et aduerte, quod iudex, vel doctor, in dubio non debet aliquem iudicare irregularem, ſeipſum tamen in dubio quiſque reputet.

Notandum quòd quando irregularitas contrahitur propter occiſionem vel mutilationem iuſtã, non eſt ea quæ admitti dicitur propter homicidiũ voluntarium, vnde ea non reſeruatur ſummo pon-

tifici, cùm reseruatur irregularitas, in quam propter homicidium voluntarium quis incurrit.

Prælati, clerici, qui petunt contra aliquem iustitiam, cum protestatione quod non intendunt pœnam sanguinis, non incurrunt irregularitatem, licet sequatur effectus. nec qui proditionem vel proditorem reuelat, cum hac protestatione: secus si non protestatur: tamen inquisitor tradens hæreticum iudici seculari, licet instet vt comburatur, non fit irregularis: quia solùm eis prohibetur executio.

Vt autem melius intelligatur irregularitas, quæ incurritur ex homicidio, vel mutilatione in bello etiam iusto, notanda sunt ea quæ sequuntur. Primò, Clericus repellens vim vi, cum moderamine inculpatæ tutelæ, quãdo aliter mortem euitare nõ potest, si occidat, non fit irregularis. Similiter si in bello iusto de licentia Papæ exprimentis, quòd possit indifferenter pugnare, quenquam occidat. Secundò, si in bello iniusto vtatur armis, vel præstet auxilium, consilium, vel fauorem, incutiendo timorem aduersarijs, & occidatur quisquam etiã non ab ipso, fit irregularis. Tertiò, qui est in bello iusto cum armis defensionis, hortans bellantes, & intercedens pro eis, dummodo non occidat, nec mutilet, non fit irregularis: si ipsi pugnant, sed non occidunt, nec mutilant, non sunt irregulares: & si putat clericus, se occidisse potius quàm contrà, censendus est irregularis, aliter non, nisi alij sciret certò ipsum occidisse.

Cùm quis absoluitur à peccatis, prius debet absolui ab excommunicatione, non tamen ab irregu-

laritate

ſaritate diſpenſari, quæ ſecundum ſe peccatum non eſt, nec peccatum includit, vt excommunicatio: propter clericos tamen vtilis eſt hæc cognitio confeſſori.

Tribus modis tollitur irregularitas: aliqua per baptiſmum, ſi venit ex ſequela peccati proprij, non autem ſi ex bigamia, nec ex defectu natalium.

Secundò, aliqua irregularitas tollitur, per relionis ingreſſum, quæ ſcilicet non prouenit ex proprio delicto: talis enim poſſet promoueri ad ordines, ſed non ad dignitates: tamen facilitat diſpenſationem religio.

Tertio modo, per diſpenſationem tolli ut omnis irregularitas.

Prælati mittentes ad ordines ſuſcipiendos ſubditos, vel Epiſcopus promouens, ipſo facto diſpenſant, ſi hoc intendunt.

Forma conſueta diſpenſandi ſuper irregularitate, eſt talis: Ego diſpenſo tecum ſuper irregularitate, vel irregularitatibus, quam vel quas contraxiſti, propter talem vel talem cauſam: vel ſi contraxiſti, quando eſt dubium.

Hactenus de cenſuris eccleſiaſticis, quantum ſatis eſſe duximus ad inſtituti opuſculi rationem: vbi non omnia quæ attinguntur, exactè tractanda, ſed confeſſarium dirigendum ſuſcepimus, vt non tantum his que hic didicerit, ſed et alijs vbilibet lectis, bene vtendo, officio confeſſarij melius ad animarum auxilium & Dei gloriam perfungatur.

LAVS DEO.

INDEX

INDEX EORVM QVÆ IN appendicibus continentur.

INDEX EORVM QVÆ
in Directorio continentur.

Cui

FINIS.

DIVI HIERONYMI Ad Nepotianum,

De vita Clericorum, & Sacerdotum Epistola.

PETIS à me Nepotiane charissime literis transmarinis, & crebrò petis, vt tibi breui volumine digeram præcepta viuendi: & qua ratione, qui seculi militia derelicta, vel monachus cœperit esse vel clericus, rectum Christi tramitem teneat, ne ad diuersa vitiorum diuerticula rapiatur. Dum essem adolescens, imò penè puer, & primos impetus lasciuientis ætatis, eremi duritia refrenarem, scripsi ad auunculum tuum sanctum Heliodorum exhortatoriam epistolam, plenam lachrymis querimonijsque, & quæ deserti sodalis monstraret affectum. Sed in illo opere pro ætate tunc lusimus: & calentibus adhuc rhetorum studijs atque doctrinis, quedã scholastico flore depinximus. Nunc iam cano capite, & arata rugis fronte, & instar boũ pendentibus à mento palearibus, Frigidus obsistit circum præcordia sanguis. Vndè & in alio loco idẽ poëta canit. Omnia fert ætas, animum quoque. Et post modicum, Nunc oblita mihi tot carmina, vox quoque Mœrim iam fugit ipsa. Quod ne de gentili tantum literatura proferre videamur, diuinorũ voluminum sacramenta cognosce. Dauid annos natus septuaginta, bellicosus quondã vir, senectute frigescen-

frigescente, non poterat calefieri. Quæritur itaque puella de vniuersis filiabus Israel Abisag Sunamitis, quæ cum rege dormiret, & senile corpus calefaceret. Nónne tibi videtur, si occidentem sequaris literam vel figmentum esse de Mimo, vel Atellanarum ludicro? *Post pauca.* Quæ est igitur ista Sunamitis, vxor & virgo: tam feruens, vt frigidum calefaceret: tam sancta, vt calentem ad libidinem nō prouocaret? Exponat sapientissimus Salomon patris sui delitias, & pacificus bellatoris viri narret amplexus. Posside sapientiam, possíde intelligentiam. Ne obliuiscaris, & ne declinaueris à verbis oris mei. Neque derelinquas illam, & apprehendet te, ama illam, & seruabit te. Principiū sapientiæ, possíde sapientiam: & in omni possessione tua possíde intelligentiam: circunda illam & exaltabit te, honora illam, & amplexabitur te, vt det capiti tuo coronam gratiarum. Corona quoq; delitiarū proteget te. Omnes penè virtutes corporis mutantur in senibus: & crescēte sola sapientia, decrescunt ceteræ virtutes, ieiunia, vigiliæ, & eleemosynæ, chameuniæ, huc illucque discursus, peregrinorū susceptio, defensio pauperū, instantia orationum, perseuerantia, visitatio languentium, labor manuum, vnde præbeantur eleemosynæ. Et ne sermonem longius protraham, cuncta quæ per corpus exercentur, fracto corpore minora fiūt. *Paulò pòst.* Quorsum hæc tam longo repetita principio? Ne à me quæras pueriles declamationes, sententiarū flosculos, verborum lenocinia, & per fines capitulorum singulorum acuta quædam breuiterque

conclusa, quæ plausus & clamores excitent audiētium. Amplexetur me modò sapientia, & Abisag nostra, quæ nunquam senescit, in meo requiescat sinu. Impolluta est, virginitatisque perpetuæ, & quæ in similitudinem Mariæ, cùm quotidie generet semperque parturiat, incorrupta est. Hinc reor dixisse & Apostolum: Spiritu feruentes. Et in Euāgelio Dominum prædicasse, quòd in fine mundi, quando iuxta Prophetam Zachariam, stultus pastor esse cœperit, sapientia decrescente, refrigescet charitas multorum. Audi igitur, vt beatus Cyprianus ait: non diserta, sed fortia. Audi fratrem collegio, patrem senio, qui te ab incunabulis fidei, vsque ad perfectam ducat ætatem, & per singulos gradus viuendi præcepta constituens, in te cæteros erudiat. Scio quidem ab auunculo tuo beato Heliodoro, qui nunc Pontifex Christi est, te & didicisse quæ sancta sunt, & quotidie discere, normamque vitæ eius, exemplum habere virtutum. Sed & nostra qualiacunque sunt suscipe, & libellum hunc libello illius copulato, vt cum ille te monachum erudierit, hic Clericum doceat esse perfectū. Igitur Clericus qui Christi seruit Ecclesiæ, interpretetur primò vocabulum suum, & nominis definitione prolata, nitatur esse quod dicitur. Si enim cleros Græcè, sors Latinè appellatur, propterea vocantur Clerici, vel quia de sorte sunt Domini, vel quia ipse Dominus sors, id est, pars Clericorum est. Qui autem vel ipse pars Domini est, vel Dominū partem habet, talemse exhibere debet, vt & ipse possideat Dominum, & possideatur à Domino.

Qui Dominum posſidet, & cum Propheta dicit: pars mea Dominus; nihil extra Dominum habere poteſt. Quòd ſi quippiam aliud habuerit præter Dominum, pars eius non erit Dominus. Verbi gratia: Si aurum, ſi argentum, ſi poſſeſsiones, ſi variam ſupellectilem: cum iſtis partibus Dominus pars eius fieri non dignabitur. Si autem ego pars Domini ſum, & funiculus hæreditatis eius, nec accipio partem inter cæteras tribus, ſed quaſi Leuita & ſacerdos viuo de decimis: & altari ſeruiens, altaris oblatione ſuſtentor. habens victum & veſtitum, his contentus ero: & nudam crucem nudus ſequar. Obſecro itaque te, & repetens iterum, iterumque monebo, ne officium clericatus genus antiquæ militiæ putes, id eſt, ne lucra ſeculi in Chriſti quæras militia, ne plus habeas quàm quando clericus eſſe cœpiſti, & dicatur tibi: Cleri eorum non proderũt eis. Nonnulli enim ſunt ditiores monachi, quàm fuerant ſeculares: & clerici qui poſsideãt opes ſub Chriſto paupere, quas ſub locuplete & fallace diabolo non habuerant, vt ſuſpiret eos Eccleſia diuites, quos mundus tenuit ante mendicos. Menſulam tuã pauperes & peregrini, & cum illis Chriſtus conuiua nouerit. Negociatorem clericum, & ex inope diuitem, ex ignobili glorioſum, quaſi quandã peſtem fuge. Corrumpunt mores bonos confabulationes peſsimę. Tu aurum cõtemnis, alius diligit: tu calcas opes, ille ſectatur: tibi cordi eſt ſilentiũ, manſuetudo, ſecretum: illi verboſitas, attrita frons, cui nundinæ, fora placent, et plateæ, ac medicorum tabernæ. In tanta morum diſcordia, quæ poteſt eſſe

esse concordia? Hospitiolum tuum, aut rarò, aut nunquam mulierum pedes terant. Omnes puellas & virgines Christi, aut æqualiter ignora, aut æqualiter dilige. Ne sub eodem tecto mansites: nec in præterita castitate cõfidas. Nec sanctior Dauid, nec Salomone potes esse sapientior. Memento semper quòd Paradysi colonum de possessione sua mulier eiecerit. Aegrotanti tibi quilibet sanctus frater assistat, & germana, vel mater, aut probatæ quælibet apud omnes fidei. Quòd si huiuscemodi non fuerint consanguinitatis castimoniæq; personæ, multas anus nutrit Ecclesia, quæ & officium prebeant, & beneficium accipiant ministrando, vt infirmitas quoque tua fructum habeat eleemosynæ. Scio quosdam conualuisse corpore, & animo ægrotare cœpisse. Periculosè tibi ministrat, cuius vultum frequenter attendis. Si propter officium clericatus aut vidua à te visitatur, aut virgo, nunquam domum solus introeas. Tales habeto socios, quorum contubernio non infameris. Si lector, si acolytus, si psaltes te sequitur, non ornentur veste, sed moribus: nec calamistro crispent comas, sed pudicitiam habitu polliceantur. Solus cum sola, secretò & absque arbitro, vel teste, non sedeas: si familiarius est aliquid loquendum, habet nutricem maiorem domus, virginem, viduam, vel maritatam: non est tam inhumana, vt nullum præter te habeat, cui se audeat credere. Caueto omnes suspiciones, & quicquid probabiliter fingi potest, ne fingatur, ante deuita. Crebra munuscula, & sudariola, & fasciolas, & vestes ori applicitas, ac degustatos

cibos, blandasque & dulces literulas, sanctus amor non habet. Mel meum, lumen meum, meum desirium, omnes delitias, & lepôres, & risu dignas vrbanitates, & ceteras ineptias amatorum, in comœdijs erubescimus, in seculi hominibus detestamur: quantò magis in monachis et in clericis, quorum & sacerdotium proposito, & propositum ornatur sacerdotio? Nec hoc dico, quòd aut in te, aut in sanctis viris ista formidem, sed quòd in omni proposito, in omni gradu & sexu, & boni & mali reperiantur, malorumque condemnatio, laus bonorum fit. Pudet dicere, Sacerdotes idolorum, Mimi, & aurigæ, & scorta hæreditates capiunt: solis clericis & monachis prohibetur, non à persequutoribus, sed à principibus Christianis. Nec de lege conqueror, sed doleo cur meruerimus hanc legem. Cauterium bonum est, sed quo mihi vulnus, vt indigeam cauterio? Prouida seueraque legis cautio, & tamen nec sic refrenatur auaritia. Per fidei commissa legib⁹ illudimus, et quasi maiora sint Imperatorum scita, quam Christi, leges timemus, euangelia cõtemnimus. Sit hæres, sed mater filiorum, i. gregis sui Ecclesia, quæ illos genuit, nutriuit, & pauit. Quid nos inserimus inter matrẽ & liberos? Gloria episcopi est, pauperum opibus prouidere. Ignominia omnium sacerdotũ est, proprijs studere diuitijs. Natus in paupere domo et tugurio rusticano, qui vix milio & cibario pane rugientem saturare ventrem poteram, nunc similam & mella fastidio. Noui & genera et nomina pisciũ, in quo littore concha lecta sit calleo: saporibus

auium discerno prouincias, & ciborum me raritas, ac nouissimè damna ipsa delectát. Audio preterea in senes, & anus absque liberis, quorundam turpe seruitium, Ipsi apponunt matulam, obsident lectum, purulentiam stomachi et phlegmata pulmonis, manu propria suscipiunt: pauent ad introitũ medici, trementibusque labijs an commodius habeant, sciscitantur, & si paululum senex vegetior fuerit, periclitantur: simulataq; letitia, mens intrinsecus auara torquetur. Timent enim, ne perdant ministerium: & viuacem senem, Mathusalem annis comparant. O quanta apud Deum merces, si in præsenti precium non sperarent. Quantis sudoribus hæreditas cassa expetitur? Minore labore margaritum Christi emi poterat. Diuinas scripturas sæpius lege, imò de manibus tuis nunquam sacra lectio deponatur. Disce quod doceas: obtine eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, vt posis exhortari in doctrina sana, & contradicentes reuincere. Permane in his quæ didicisti, & credita sunt tibi, sciens à quo didiceris: paratus semper ad satisfactionem, omni poscenti te rationem, de ea quæ in te est spe. Nõ confundant opera tua sermonem tuum: ne cum in Ecclesia loqueris, tacitus quilibet respondeat, cur ergo hæc quæ dicis, ipse non facis? Delicatus magister est, qui pleno ventre de ieiunijs disputat. Accusare auaritiam & latro potest. Sacerdotis Christi os, mens manusque concordent. Esto subiectus Pontifici tuo, & quasi animæ parentem suscipe. Amare filiorum, timere seruorum est. Si pater sum, inquit, vbi

est honor meus? Si Dominus ego sum, vbi est timor meus? Plura tibi in eodem viro obseruanda sunt nomina: Monachus, Pontifex, auunculus tuus, qui te iam in omnibus, quæ sancta sunt, docuit. Illud etiam dico, quòd Episcopi sacerdotes se esse nouerint, nō dominos: honorent clericos quasi clericos, vt & ipsis à clericis, quasi Episcopis honor deferatur. Scitū illud est oratoris Domitij. Cur ego te, inquit, habeam vt principem, cùm tu me non habeas vt Senatorem? Quod Aaron & filios eius, hoc Episcopum & presbyteros esse nouerimus: Vnus Dominus, vnum templum, vnum sit etiam ministerium. Recordemur semper, quid Apostolus Petrus, precipiat sacerdotibus: Pascite eum qui in vobis est gregem Domini, prouidentes non coactè, sed spontaneè secundum Deum, neque turpis lucri gratia, sed voluntariè, neq; vt dominātes in clerum, sed forma facti gregis ex animo, vt cùm apparuerit princeps pastorum, percipiatis immarcesibilē gloriæ coronam. Pessimæ consuetudinis est in quibusdam Ecclesiis, tacere presbyteros, & præsentibus Episcopis non loqui, quasi aut inuideant, aut non dignentur audire. Etsi alij, inquit Apostolus Paulus, fuerit reuelatum sedenti, prior taceat. Potestis enim per singulos prophetare, vt omnes discant, & omnes consolentur & spiritus prophetarum, Prophetis subiectus est. Nō enim dissensionis Deus, sed pacis. Gloria patris est filius sapiēs. Gaudeat Episcopus iudicio suo, cū tales Christo elegerit sacerdotes. Docente te in Ecclesia, non clamor populi,

sed

sed gemitus suscitetur. Lachrymæ auditorum, laudes tuę sint. Sermo presbyteri, scripturarū lectione conditus sit. Nolo te declamatorem esse, & rabulā garrulumq; sine ratione, sed mysteriorum peritū, & Sacramentorum Dei tui eruditissimum. Verba voluere, et celeritate dicendi apud imperitum vulgus admirationem tui facere, indoctorum hominū est. Attrita frons interpretatur sæpe, quod nescit, et cūm alijs persuaserit, sibi quoq; vsurpat scientiam. Præceptor quondam meus Gregorius Nazianzenus, rogatus à me, vt exponeret, quid sibi vellet in Luca sabbatum δευτερόπρωτον, eleganter lusit: docebo te, inquiens, super hac re in Ecclesia: in qua mihi omni populo acclamante, cogeris inuitus scire, quod nescis. Aut certe si solus tacueris, solus ab omnibus stultitiæ condemnaberis. Nihil tam facile, quam vilem plebeculam, & indoctam concionem, linguæ volubilitate decipere, quæ quicquid non intelligit, plus miratur. M. Tullius, in quem pulcherrimum illud elogium est: Demosthenes tibi præripuit, ne esses primus orator: tu illi, ne solus, in oratione pro Q. Gallo, quid de fauore vulgi, & de imperitis concionatoribus loquatur, attende, ne his fraudibus ludaris. Loquor enim, quæ sum ipse nuper expertus. Vnus quidam Poëta nominatus, homo perliteratus, cuius sunt illa colloquia poëtarum ac Philosophorum, cum facit Euripidem & Menandrum inter se, & alio loco Socratē atq; Epicurum dissentes, quorum ætates nō annis, sed seculis scimus

esse disiunctas, quantos is plausus & clamores mouet? Multos enim condiscipulos habet in theatro, qui simul literas non didicerant. Vestes pullas æquè deuita, vt candidas. Ornatus, et sordes, pari modo fugienda sunt, quia alterum delitias, alterum gloriam redolet. Non absque amictu lineo incedere, sed precium vestium linearum non habere, laudabile est. Alioquin ridiculum & plenum dedecoris est, referto marsupio, quod sudarium orariumquè nō habeas, gloriari. Sunt qui pauperibus paulum tribuunt, vt amplius accipiāt, & sub prætextu eleemosynę quærunt diuitias, quę magis venatio appellanda est, quàm eleemosynæ genus. Sic bestiæ, sic aues, sic capiuntur & pisces. Modica in hamo esca ponitur, vt matronarum in eo sacculi protrahantur. Sciat Episcopus, cui cōmissa est Ecclesia, quem dispensationi pauperum curæque præficiat. Melius est non habere quod tribuam, quàm impudenter petere quod recondam. Sed & genus arrogantiæ est, clementiorem te velle videri, quàm Pontifex Christi est. Non omnia possumus omnes. Alius in Ecclesia oculus est, alius lingua, alius manus, aluis pes, auris, venter, &c. Lege Pauli epistolā ad Corinthios, quomodo diuersa membra vnum corpus efficiunt. Nec rusticus tamen & simplex frater ideo se sanctum putet, si nihil nouerit: nec peritus & eloquens, lingua æstimet sanctitatem. Multoque melius est, è duobus imperfectis rusticitatem sanctam habere, quàm eloquentiam peccatricem. Multi ædificant parietes, & columnas Ecclesiæ substruunt, marmora nitent, auro splendent laquearia.

quetaria, gemis altare distinguitur,& ministrorum Christi nulla electio est. Neque verò mihi aliquis opponat,diues in Iudæa templum,mensam,lucernas,thuribula,patellas,schyphos,mortariola,et cetera ex auro fabrefacta. Tunc hæc probabantur à Domino, quando sacerdotes hostias immolabant, & sanguis pecudũ erat redẽptio peccatorũ. Quãquam hæc omnia præcesserint in figura: Scripta sunt autem propter nos, in quos fines seculorum peruenerũt. Nunc verò cùm paupertatem domus suæ pauper Dominus dedicarit,cogitemus crucem eius,& diuitias lutum putabimus. Quid miramur, quod Christus vocat iniquum mammona? Quid suspicimus & amamus, quod Petrus se non habere, gloriosè testatur? Alioquin si tantùm literam sequimur, & in auro atq; diuitijs simplex nos delectat historia, cum auro obseruemus & cætera. Ducant Pontifices Christi vxores virgines: Quãuis bonæ mentis sit, qui cicatricem habuerit,& deformis est, priuetur sacerdotio: lepra corporis, animæ vitijs præferatur: Crescamus & multiplicemur,et repleamus terram,nec immolemus agnum, nec mysticum pascha celebremus,quia hæc absque templo fieri, lege prohibentur. Figamus septimo mense tabernaculum, & solenne ieiunium buccina cõcrepemus. Quòd si hec omnia spiritualibus spiritualia comparantes, scientesq; cũ Paulo, quòd lex spiritualis est,& Dauid verba cantãtes: Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua: sic intelligimus, vt Dominus quoque noster intellexit,& interpretatus est sabbatum: aut

narum repudiemus cum cæteris superstitionibus Iudæorum: aut si aurum placet, placeant & Iudæi, quoscum auro aut probare nobis necesse est, aut damnare. Conuiuia tibi vitanda sunt secularium, & maximè eorum, qui honoribus tument. Turpe est ante fores sacerdotis Christi crucifixi & pauperis, qui cibo quoq; vescebatur alieno, lictores consulum & milites excubare: iudicemque prouinciæ melius apud te prandere, quàm in palacio. Quòd si obtenderis te facere hæc, vt roges pro miseris atque subiectis: Iudex seculi plus deferet clerico continenti, quam diuiti: magis sanctitatem tuam venerabitur, quàm opes. Aut si talis est, qui non audiat clericos pro quibuslibet tribulatis, nisi inter phialas, libenter carebo huiuscemodi beneficio, & Christum rogabo pro Iudice: qui magis & citius subuenire potest, quam iudex. Melius enim est cõfidere in Domino, quam confidere in homine. Melius est sperare in Domino, quàm sperare in principibus. Nunquam vinũ redoleas, ne audias illud philosophi: Hoc non est osculum porrigere, sed vinum propinare. Vinolentos sacerdotes & Apostolus damnat, & vetus lex prohibet: Qui altario deseruiunt, vinum & siceram non bibant. Siceta, Hebreo sermone, omnis potio nuncupatur, quæ inebriare potest, siue illa quæ frumento conficitur, siue pomorum succo, aut cum faui decoquuntur in dulcem & barbaram potionem, aut palmarum fructus exprimuntur in liquorem, coctisque frugibus, aqua pinguior coloratur. Quicquid inebriat, & statum mentis euertit, fuge similiter vt vinum.

tum. Nec hoc dico, quòd Dei à nobis creatura damnetur (Siquidem & Dominus vini potator est appellatus: & Timotheo dolenti stomachum, modica vini sorbitio relaxata est) sed modum pro ætatis, & valetudinis, & corporum qualitate exigimus in potando. Quòd si absq; vino ardeo adolescentia, & inflammor calore sanguinis, & succulento validoque sum corpore, libenter carebo poculo, in quo suspitio veneni est. Pulchre dicitur apud Græcos, & nescio an apud nos æquè resonet: Pinguis venter non gignit mentem tenuem. Tantum tibi modum ieiuniorum impone, quantum ferre potes. Sint tibi pura, casta, simplicia, moderata, & non superstitiosa ieiunia. Quid prodest oleo non vesci, & molestias quasdam difficultatesque ciborum quærere, carycas, piper, nuces, palmarum fructus, similam, mel, pistacia? Tota hortorũ cultura vexatur, vt cibario non vescatur pane, & dum delitias sectamur, à regno cœlorum trahimur. Audio preterea quosdam contra rerũ hominumq; naturã, aquã non bibere, nec vesci pane, sed sorbitiunculas delicatas, & contrita olera, betarũq; succum, nõ calice sorbere, sed concha. Proh pudor, non erubescimus istiusmodi ineptijs, nec tedet superstitionis? Insuper etiam famã abstinentiæ in delicijs quærimus. Fortissimum ieiuniũ est, aqua & panis. Sed quia gloriam non habet, & omnes pane & aqua viuimus, quasi publicum & commune ieiunium nõ putatur. Caue ne hominũ rumusculos aucuperis, ne offensam Dei populorũ laude cõmutes. Si ad huc, inquit Apost. hoĩbus placerem, Christi seruus,

non essem. Desijt placere hominibus, & seruus factus est Christi. Per bonam famam & malam, à dextris & à sinistris, Christi miles graditur, nec laude extollitur, nec vituperatione frangitur. Non diuitijs tumet, non contrahitur paupertate, & læta contemnit & tristia. Per diem sol non vrit eũ, neque luna per noctem. Nolo te orare in angulis platearum, ne rectum iter precum tuarum, frangat aura popularis. Nolo te dilatare fimbrias, & ostentui habere phylacteria, & conscientia repugnãte, pharisaica ambitione circũdari. Quantò melius erat, hæc non in corpore, sed in corde gestare, & Deum habere fautorem, non aspectus hominum? Inde pendet Euangelium, inde lex & prophetæ, siue sacra & Apostolica doctrina. Melius est enim hæc omnia in mente portare, quàm in corpore. Fidelis mecum lector intelligis, quid taceam, & quid magis tacendo loquar. Tot te regulæ, quot species gloriarum percurrant. Vis scire quales Dominus quærat ornatus? Habeto prudentiam, iustitiam, temperantiam, fortitudinem. His cœli plagis includere, hæc te quadriga, velut aurigam Christi ad metam concita ferat. Nihil hoc monili preciosius, nihil hac gemmarũ varietate distinctius. Ex omni parte decoraris, cingeris, atq; protegeris: & ornamento tibi sunt & tutamini: gemmæ vertuntur in scuta. Caue quoque ne aut linguam, aut aures habeas prurientes. i. ne aut ipse alijs detrahas, aut alios audias detrahentes. Sedens, inquit, aduersus fratrem tuũ loquebaris, & aduersus filium matris tuę ponebas scandalum: hæc fecisti & tacui. Existimasti

masti iniquè, quod ero tui similis: arguam te & statuam contra faciem tuam. Parce à detractione linguæ, custodi sermones tuos: & scito, quia per cuncta, quæ de alijs loqueris, tua conscientia iudicaris, & in his ipse deprehenderis, quæ in alijs arguebas. Neq; verò illa iusta est excusatio: Referentibus alijs iniuriam facere non possum. Nemo inuito auditori libenter refert. Sagitta in lapidem nunquam figitur, interdum resiliens percutit dirigentem. Discat detractor, dum te videt non libenter audire, non facilè detrahere. Cum detractorib9 ait Salomon, ne miscearis: quoniam repentè veniet perditio eorum, & ruinam vtriusque quis nouit? tam videlicet eius qui detrahit, quàm illius qui aurem accommodat detrahenti. Officij tui est visitare languentes: nosse domos matronarum, ac liberos earum, & nobilium virorum custodire secreta. Officij tui est, non solum oculos castos seruare, sed & linguam. Nunquam de formis mulierum disputes, nec, quid agatur in alia, domus alia per te nouerit. Hippocrates adiurat discipulos suos antequam doceat, & in verba sua iurare conpellit: extorquet sacramēto silentium: sermonem, incessum, habitum, moresque præscribit. Quantò magis nos quibus animarum cura commissa est, omnium Christianorum domos debemus amare, quasi proprias? Consolatores potius nos in mœroribus suis, quàm conuiuas in prosperis nouerint. Facilè contemnitur clericus, qui sæpe vocatus ad prandium, non recusat. Nunquam petentes, rarò accipiamus rogati, Beatius est enim magis dare, quàm accipere.

Nescio

Nescio quo enim modo etiam ipse qui deprecatur vt tribuat,cùm acceperis, viliorem te iudicat et mirum in modum, si eum rogantem contempseris, plus te posterius veneratur. Prædicator continentiæ,nuptias ne conciliet. Qui Apostolum legit,superest vt qui habent vxores, sic sint, quasi non habeant:cur virginem cogit vt nubat? Qui de monogamia sacerdos est, quare viduã hortatur vt digama sit? Procuratores & dispensatores domorum alienarum atque villarum, quomodo possunt esse clerici, qui proprias iubentur contemnere facultates? Amico quippiam rapere,furtum est. Ecclesiam fraudare, sacrilegium est: accepisse quod pauperibus erogandum sit, & esurientibus plurimis, vel cautum esse velle, vel timidum, aut, quod apertissimi sceleris est, aliquid inde subtrahere, omnium prædonum crudelitatem superat. Ego fame torqueor, & tu iudicas quantum ventri meo satis sit? Aut diuide statim quod acceperis:. aut si timidus dispensator es, dimitte largitorẽ, vt sua ipse distribuat. Nolo sub occasione mea sacculus tuus plenus sit. Nemo me melius mea seruare potest. Optimus dispẽsator est, qui sibi nihil reseruat. Coëgisti me Nepotiane charissime,lapidato iam virginitatis libello,quem sanctæ Eustochio Romæ scripserã, post annos decem rursus Bethleem ora reserare, & confodiendum me linguis omnium prodere. Aut enim nihil scribendum fuit, ne hominum iudicium subiremus,quod tu facere prohibuisti: aut scribentes nosse cunctorum aduersum nos maledicorum

eorum tela torquenda. Quos obsecro vt quiescant, & desinant maledicere. Non enim vt aduersarijs, sed vt amicis scripsimus. Nec inuecti sumus in eos, qui peccāt, sed ne peccent monuimus. Neq; in illos tantùm, sed in nos ipsos seueri iudices fuimus. Volentesq; festucam de oculo alterius tollere, nostram primum trabem eiecimus. Nullum læsi, nullius nomen mea scriptura designatum est. Neminem specialiter meus sermo pulsauit. Generalis de vitijs disputatio est. Qui mihi irasci voluerit, ipse de se, quòd talis sit, confitebitur.

FINIS.

DILINGÆ

Excudebat SEBALDVS MAYER

1= fr

